

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Vilmos Tamošiūnaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

**Magistro darbas
„Akcininkų pareigos“**

Vadovė: asist. Lina Mikalonienė
Recenzentas: lekt. Gediminas Pranevičius

Vilnius 2007

Turinys

Turinys.....	1
Įžanga.....	3
I. Akcininkų, kaip juridinių asmenų dalyvių, pareigos sąvoka ir jos atsiradimo momentas.....	5
I.1. Akcininko samprata.....	5
I.2. Teisinės pareigos sąvoka.....	6
I.3. Akcininko pareigų atsiradimo momentas.....	7
1.3.1 Akcininko pareigų atsiradimo momentas pagal įstatymą.....	7
1.3.2 Akcininko pareigų atsiradimo momentas pagal sutartį.....	9
II. Įstatyminės pareigos.....	11
1. Akcininkų pareigos įmonei.....	11
1.1 Pareiga apmokėti akcijas.....	11
1.1.1 Akcininko pareiga sumokėti už akcijas steigiant bendrovę.....	11
1.1.2 Pareiga apmokėti akcijas įstatinio kapitalo didinimo atveju.....	13
1.1.3 Akcininko pareiga apmokėti akcijas per nustatytą terminą.....	14
1.2 Bendrovės pareiga susilaikyti nuo savo akcijų įsigijimo.....	14
1.3 Akcininko pareigos įsigijus darbuotojų akcijų.....	16
1.4 Akcininko pareiga elgtis sąžiningai.....	17
1.5 Akcininko pareiga elgtis rūpestingai.....	19
1.6 Patronuojančios bendrovės pareigos dukterinei bendrovei.....	21
2. Bendrovės akcininkų pareigos kitiems tos pačios bendrovės akcininkams.....	22
2.1 Daugumos balsų teisę turinčio akcininko pareigos gerbti mažumos akcininkus.....	23
2.1.1 Daugumos akcininko pareiga išpirkti mažumos akcijas akcininkų sutartyse numatytais atvejais.....	25
2.1.2 Bendrovę kontroliuojančio akcininko įstatyminė pareiga išpirkti tos pačios bendrovės mažumos akcininkų akcijas (privalomas akcijų išpirkimas).....	26
2.2 Akcininko pareiga pateikti oficialų pasiūlymą.....	28
2.3 Akcininko, parduodančio bendrovės akcijas, pareiga akcijas pasiūlyti išpirkti kitiems tos bendrovės akcininkams.....	31
3. Akcininkų pareigos tretiesiems asmenims.....	33

3.1 Akcininko pareiga pranešti apie akcijų paketo įsigijimą.....	33
3.2 Akcininko pareiga pranešti apie koncentraciją.....	34
3.3 Pareiga gauti Lietuvos banko leidimą.....	35
3.4 Akcininko pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos, gautos due diligence proceso metu.....	37
3.5 Akcininkų pareigos prieš įmonės kreditorius.....	37
3.6 Akcininko pareiga sumokėti mokesčius valstybei.....	38
III. Akcininkų pareigos, nustatytos bendrovės steigimo dokumentuose.....	41
1. Bendrovės steigimo dokumentuose nustatytos akcininkų pareigos bendrovei.....	41
2. Bendrovės steigimo dokumentuose nustatytos akcininkų pareigos kitiems akcininkams.....	42
IV. Akcininkų pareigos, nustatytos akcininkų sutartimis.....	44
1. Akcininkų sutartyse numatytos akcininkų pareigos kitiems akcininkams.....	46
2. Akcininkų sutartyse numatytos akcininkų pareigos bendrovei.....	50
2.1 Akcininko pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos.....	50
2.2 Akcininko pareiga „nepasisavinti“ bendrovės darbuotojų ar klientų.....	54
2.3 Akcininko pareiga sumokėti už pasirašytas akcijas per sutartyje nustatytą terminą.....	54
Išvados.....	56
Literatūros sąrašas.....	58
Santrauka. Akcininkų pareigos.....	64
Summary. Shareholders obligations.....	65

Ižanga

Temos aktualumas. Šiame magistro darbe nagrinėjamos temos praktinis ir teorinis aktualumas neabejotinas atsižvelgiant į šiuolaikinės ekonomikos bei visuomeninių santykių išsivystymo laipsnį. Visų pirma, šiuo metu didėja akcininkų svarba valdant įmonę, dėl padidėjusio susidomėjimo investicijomis į akcijas išsiplėtė akcijų prekyba rinkoje. Antra, teisinėje literatūroje nėra vieningos pozicijos dėl akcininkų pareigų turinio. Trečia, Lietuvoje ši tema nebuvo išsamiai analizuojama, teismų praktikos šiuo klausimu nėra daug, nors ir pastebimas didėjantis bylų, susijusių su įmonių veikla ir akcininkų dalyvavimu jos valdyme, skaičius per pastaruosius kelis metus.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas – nustatyti, kokias pareigas turi akcininkai, jas suskirstyti pagal tam tikrus kriterijus, įvertinti, kieno naudai jos yra numatomos, atskleisti jų esmę ir turinį tiek pagal doktriną, tiek pagal teisės aktus, aptarti praktikoje kylančias problemas.

Darbo objektas. Šiame darbe siekiama atsakyti į klausimą, kokias pareigas turi akcininkai, koku pagrindu jos atsiranda, kokių asmenų atžvilgiu jos taikomos ir koks jų turinys. Darbe apibendrinami Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktai bei mokslinė literatūra, visapusiškai aptariant akcininkų pareigas, jų teisinę prigimtį, pobūdį (turtinės, neturtinės, aktyvios, pasyvios, susijusios su pirmine ar antrine akcijų apyvarta, atitinkamos pareigos pagal akcinių bendrovių tipą), vienos pareigos santykį su kitomis pareigomis. Siekiant temos analizės tikslumo, nagrinėjama akcininko ir teisinės pareigos samprata, pareigų atsiradimo momentas. Daugiausia dėmesio skiriama teisės aktais ir akcininkų susitarimais nustatytų akcininkų pareigų bendrovei ir kitiems tos bendrovės akcininkams analizei ir grupavimui. Detaliausiai nagrinėjama akcininkų pareiga apmokėti pasirašytas akcijas, neatskleisti konfidencialios informacijos. Darbe tik epizodiškai, t.y. tiek, kiek reikalinga atskleisti pareigų esmę, aptariama akcininkų atsakomybė už pareigų nevykdymą ar netinkama vykdymą. Darbe tik trumpai analizuojami tokie su darbo tema susiję savarankiški institutai kaip sutarčių įsigaliojimas ir nuosavybės teisės į akcijas perėjimas.

Šis darbas yra originalus dėl to, kad per pastaruosius kelis metus Lietuvoje niekas nėra šio magistro darbų šia tema. Be to, akcininkų pareigų išskyrimas į grupes yra specifinis ir padeda lengviau suprasti jų turinį bei esmę.

Darbo struktūra. Atsižvelgiant į akcininkų pareigų turinio atskleidimo probleminius aspektus, magistro darbas suskirstytas į keturias struktūrines dalis. Pirmojoje dalyje nagrinėjama bendroji akcininkų, kaip juridinių asmenų dalyvių, pareigos sąvoka ir jos atsiradimo momentas, antroje dalyje analizuojamos akcininkų pareigos, nustatomos įstatymu, trečioje dalyje – akcininkų pareigos, nustatomos bendrovės steigimo dokumentuose, o ketvirtoje dalyje nagrinėjamos pareigos, atsirandančios pagal akcininkų sutartis.

Darbo metodai. Šiame darbe naudojamas lyginamasis metodas siekiant atskleisti tyrimo objekto esmę, išsiaiškinti akcininkų pareigų turinį, akcininkų pareigų reglamentavimo skirtumus Europos Sąjungos ir Lietuvos jurisdikcijose. Analizuojant teisės aktais nustatytas akcininkų pareigas naudojamas sisteminis ir teleologinis metodas, padedantis atskleisti pareigų esmę ir turinį pagal tai, kokiuose šaltiniuose jos yra nustatomos.

Naudoti šaltiniai. Darbe daugiausiai naudoti šaltiniai – monografijos, skirtos bendrovių teisei, kurių sisteminė analizė buvo vertinga siekiant nurodytų darbo tikslų. Pagrindiniai autoriai, kuriais remtasi darbe – John Cadman ir Ian Hiwitt. Aiškinant teisės aktus, daugiausia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau – CK) ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo² (toliau – ABI) nuostatas, pateikiant bei nagrinėjant akcininkų pareigų pasireiškimo praktikoje pavyzdžius, remtasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos suformuluotomis taisyklėmis ir išaiškinimais. Dėl Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau tekste – ETT) bei Jungtinės Karalystės teismų praktikos svarbos akcininkų pareigų turinio atskleidimui, nagrinėjamu klausimu darbe remiamasi ir minėtų teismų praktika. Atskleidžiant pasirinktą temą, pasitelkiami atitinkami Bendrijos teisės aktai, Europos Sąjungos institucijų *travaux preparatoires*.

¹ Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas (Valstybės žinios: 2000, Nr. 74-2262) (su pakeitimais ir papildymais).

² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.12-489) (su pakeitimais ir papildymais).

I. Akcininkų, kaip juridinių asmenų dalyvių, pareigos sąvoka ir jos atsiradimo momentas

1.1 Akcininko samprata

CK 2.45 str. juridinio asmens dalyvį apibrėžia kaip asmenį, turintį nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmenį, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu. Juridinis asmuo yra susivienijimas, vienijantis kitų asmenų interesus ir kapitalą. Tie asmenys yra juridinio asmens dalyviai. Juridinio asmens dalyviais gali būti bet kurie juridiniai ar fiziniai asmenys, įskaitant užsienio apmokestinamuosius asmenis ir užsienio valstybių gyventojus, išskyrus CK 2.60 str. 3 d. numatytas išimtis. Juridinio asmens dalyviai neišsaugo nuosavybės teisių į turtą, perduodamą juridiniam asmeniui, tačiau įgyja teisę dalyvauti jo valdyme ir dalintis pelnu. Sujungti juridinio asmens interesai ir kapitalas turi būti valdomi tam tikru būdu, todėl juridinio asmens dalyviai įgyja tam tikras prievolines teises ar prisiima pareigas juridiniam asmeniui arba kitiems dalyviams. Atsižvelgiant į egzistuojančias juridinių asmenų teises formas, juridinio asmens dalyvis nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą išlaiko tik tada, kai juridinio asmens steigėjas yra valstybė ar savivaldybė, kurie juridiniam asmeniui perduoda turtą ne nuosavybės, o patikėjimo teise. Juridinio asmens dalyvio įgyjamos teisės ir pareigos, taip pat reikalavimai, kuriuos reikia atitikti norint tapti juridinio asmens dalyviu, priklauso nuo juridinio asmens formos.

Akcininkas yra juridinio asmens, t.y. akcinės bendrovės (toliau - AB) ar uždarnosios akcinės bendrovės (toliau - UAB) dalyvis³. Pagal Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymo⁴ 2 str. 2 d. akcininkas yra asmuo, kuris turi 1) emitento akcijų, įsigytų savo vardu ir savo sąskaita; 2) emitento akcijų, įsigytų savo vardu, bet kito fizinio arba juridinio asmens naudai; 3) depozitoriumo išduotų akcijų pakvitavimų. Akcijos pagal Vertybinių popierių įstatymo 2 str. 23 d. yra nuosavybės vertybiniai popieriai, o pagal Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo⁵ 3 str. 25 d. akcijos yra perleidžiamieji, t.y. kapitalo rinkoje cirkuliuojantys vertybiniai popieriai. ABĮ 40 str. 1 d. pateikiama detalesnė akcijų sąvoka: akcijos yra vertybiniai popieriai, patvirtinantys jų savininko (akcininko) teisę

³ *Cit.op.* CK 2.45 str.

⁴ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.17-626).

⁵ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.17-627).

dalyvauti valdant bendrovę, jeigu įstatymai nenumato ko kita, teisę gauti dividendą, teisę į dalį bendrovės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų numatytas teises. O pagal CK 1.102 str. 1 d. akcija – tai vertybinis popierius, patvirtinantis jos turėtojo (akcininko) teisę dalyvauti valdant įmonę, jeigu įstatymai nenustato ko kita, teisę gauti akcinės įmonės pelno dalį dividendais ir teisę į dalį įmonės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises. Šiuose straipsniuose pateikti apibrėžimai mini tik akcininkų teises. Tačiau sistemiškai aiškinant ABI, Vertybinių popierių įstatymą, 1976 m. gruodžio 13 d. Antrąją Tarybos direktyvos Nr. 77/91/EEB⁶ dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo (OL, 1977 L026) (toliau – Antroji bendrovių teisės direktyva) bei bendrovės steigiamųjų dokumentų ir akcininkų susitarimų nuostatas numatomos įvairios akcininkų pareigos, susijusios su disponavimu akcijomis ir dalyvavimu bendrovės valdyme.

Akcijos, kaip vertybinis popierius, nėra daiktas, tai dokumentas, kuris patvirtina, kad akcijos turėtojas turi tam tikras teises ar pareigas (CK 1.101 str.), t.y. akcija – tai turtinių teisių ir pareigų visuma (CK 1.102 str.). Pavyzdžiui, akcijos patvirtina teisę gauti dividendus. Teisė į dividendus siejama su prievoliniiais teisiniais santykiais, o pats dividendų gavimas – su nuosavybės (daiktiniais) teisiniais santykiais, todėl tam tikras akcijų suteikiamas teises galima perleisti atskirai nuo akcijos (pavyzdžiui, balsavimo teisės perleidimas, teisės į dividendus perleidimas). Be to, pagal CK 4.198 str. 1 d., 4.201str.1 d. galima įkeisti teisę, kurios buvimą patvirtina vertybinis popierius. Taigi akcijos yra ypatingi civilinių santykių objektai, todėl ir akcininko pareigos yra specifinės.

1.2 Teisinės pareigos sąvoka

Pareiga bendrinėje kalboje yra apibrėžiama kaip veiksmas, būtinas pagal įstatymą, paprotį ar dorovę. Pareigos gali būti teisinės ir moralinės. Žmogus savo moralinę pareigą vykdo skatinamas vidinio įsitikinimo, kad jis su kitu ar dėl kito privalo vienaip ar kitaip elgtis – ką

⁶1976 m. gruodžio 13 d. Antroji Tarybos direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo (OL, 1977 L026).

nors privalo jam ar dar kitam asmeniui padaryti ar ko nors nedaryti.⁷ Teisės teorijoje teisinė pareiga yra teisės normoje nustatytas teisinių santykių dalyvio privalomas elgesys, kurį sudaro trys teisinės būtinybės: pareiga netrukdyti teisę turinčiam subjektui pasirinkti tam tikrą elgesio variantą, pareiga susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų, draudžiamų teisės normomis, ir teisiškai atsakyti, jei pažeidei teisinius subjekto interesus. Taigi, pagal tai, ar akcininkas turi atlikti tam tikrus veiksmus, ar nuo jų susilaikyti, yra dvi teisinės pareigos rūšys: aktyvi (įtvirtina veiksmų atlikimo būtinumą) ir pasyvi (būtinumas susilaikyti nuo teisės normoje uždraustų veiksmų) pareiga. Teisinė pareiga skiriasi nuo moralinės tuo, kad pirmosios įvykdymas yra užtikrinamas teisinėmis sankcijomis, vieno asmens teisinę pareigą atitinka kito asmens ar asmenų teisė⁸. Moralinės pareigos negalima priversti vykdyti, o teisinę pareigą galima, nes už jos neįvykdymą asmeniui kyla tam tikrų teisinių padarinių: pareiga nutraukti neleistinus veiksmus, sumokėti baudą ir kita.

Siekiant išaiškinti akcininkų teisinių pareigų turinį, šiame darbe jos skiriamos į grupės pagal tai:

- 1) prieš kokius subjektus jos nustatytos: akcininkų pareigos kitiems akcininkams, pačiam juridiniam asmeniui ir pareigos prieš trečiuosius asmenis.
- 2) kur jos yra nustatomos - įstatymuose (bendrųjų teisės principų, numatytų CK 1.5 str.), bendrovės steigimo dokumentuose ar akcininkų sutartyse.
- 3) pareigų pobūdį išskiriamos turtinės ir neturtinės akcininkų pareigos remiantis analogiškų akcininkų teisių skirstymu, numatytu ABĮ.
- 4) kokioje apyvartoje prekiaujama akcijomis, išskiriamos pareigos, atsirandančios pirminėje ir antrinėje akcijų apyvartoje.

1.3 Akcininko pareigų atsiradimo momentas

Akcininko pareigų atsiradimo momentas priklauso nuo to, kokių pagrindų – įstatyminiu ar sutartiniu – atsiranda akcininkų pareigos. Dažniausiai akcininko pareigų atsiradimo momentas nesutampa su akcijų apmokėjimo ar nuosavybės teisės į jas atsiradimo momentu.

⁷ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. – Vilnius: Justitia, 2002, p. 23.

⁸ *Ibid.*

1.3.1 Akcininko pareigų atsiradimo momentas pagal įstatymą

Pasirašydamas bendrovės steigimo sutartį, bendrovės steigėjas turi įsigyti bendrovės akcijų ir tapti jos akcininku⁹. Nuosavybės teisė į akcijas atsiranda nuo to momento, kai bendrovė yra įregistruojama. Tik po bendrovės įregistravimo asmuo tampa akcininku, nors, pavyzdžiui pareiga apmokėti akcijas¹⁰ atsiranda anksčiau – jau nuo steigimo sutarties pasirašymo¹¹ arba nuo momento, numatyto steigimo sutartyje.

Jei akcijos yra perleidžiamos (parduodamos, dovanojamos, mainomos ir kt.), tai nuosavybės teisė ir iš jos kylančios akcininko teisės ir pareigos atsiranda nuo tada, kai materialiosios akcijos yra indosuojamos, t.y. padaromas atitinkamas įrašas akcijoje ar akcijų sertifikate, o nematerialiosios akcijos laikomos perleistomis nuo to momento, kai padaromas atitinkamas įrašas asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose, atidaromose vertybinių popierių savininkų vardu¹². Įrašas vertybinių popierių sąskaitoje yra tiesioginis nuosavybės teisės į jame nurodytus vertybinius popierius įrodymas¹³. Jeigu akcijos yra fiksuojamos pačiose jas išleidusiose bendrovėse¹⁴, tai nuosavybės teisė į vertybinius popierius (akcijas) pereina pilnai atsiskaičius su pardavėju ir padarius tinkamą įrašą akcininkų registracijos žurnale¹⁵. Taigi nuosavybės teisės į akcijas perėjimo ir pareigų atsiradimo momentas nesutampa su akcijų pasirašymo ar akcijų pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo momentu. Be to, kai kurios akcininko pareigos atsiranda dar prieš įgyjant akcininko statusą ar

⁹ *Cit.op.* ABĮ 6str. 2 d.

¹⁰ Bendrovės steigimo metu už akcijas gali būti sumokamas tik pradinis įnašas, o likusi suma sumokama iki steigimo sutartyje nustatyto termino.

¹¹ *Cit.op.* ABĮ 8 str. 5-7 d.

¹² *Cit.op.* ABĮ 46 str. 1 d. ir 2 d.

¹³ ABĮ 46 str. 2 d. nurodoma, kad nematerialių akcijų perleidimas yra fiksuojamas įrašais jų perleidėjo ir jų įgijėjo asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose. Sudariusios sandorį dėl nematerialių akcijų perleidimo, sandorio šalys jų sąskaitų tvarkytojams turi pateikti rašytinę sutartį (ABĮ 46 str. 3 d.), pagal kurią sąskaitose daromi įrašai (ABĮ 46 str. 4 d.). Nematerialių akcijų perleidimas gali nesutapti su nuosavybės teisės į nematerialiąsias akcijas perleidimo momentu, nes šalys turi galimybę susitarti, nuo kada nuosavybės teisė į akcijas yra perleidžiama, – ar nuo sutarties sudarymo, ar nuo įrašų sąskaitose padarymo. Be to, akcijų apskaitos tvarkytojas atidaro asmenines vertybinių popierių sąskaitas kiekvienam akcininkui, įsigijusiam bendrovės, kuri yra išleidusi nematerialias akcijas, nematerialių akcijų, ir jų turimas akcijas apskaito šiose vertybinių popierių sąskaitose. Taigi, akcijų perleidimo sutartis yra pagrindas atidaryti asmeninę akcijų sąskaitą naujam akcininkui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje S. Č. v. UAB „Srega“ Nr. 3K-3-139/2006, kat. 27.3.2.1; 45.12 (S).) ir tik atidarius sąskaitą, joje atliekami įrašai apie nematerialių akcijų perleidimą.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl uždarytų akcinių bendrovių akcininkų - nematerialių akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų registravimo uždarosiose akcinėse bendrovėse taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios: 2004, Nr. 132-4761). Tik UAB turi akcininkų registracijos žurnalus.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *Gintaras Brencius v. UAB „Ūkio investicinė grupė“* Nr.3K-3-612/2003, kat. 21.4.2.7.

nuosavybės teisę į akcijas.

Akcininko pareigos gali atsirasti ir dėl kitų pareigų neįvykdymo ar netinkamo jų atlikimo, pavyzdžiui, pilnai neapmokėjus akcijų, acnininkui atsiranda pareigos atsakyti nesumokėtu už akcijas turtu prieš bendrovės kreditorius.

1.3.2 Akcininko pareigų atsiradimo momentas pagal sutartį

Kai kurios acnininkų pareigos atsiranda pagal sutartį, kuri gali būti sudaroma, kai akcijos yra pirminėje arba antrinėje apyvartoje.

1) *Prekiaujant akcijomis pirminėje apyvartoje.* Acnininkų susirinkimui nusprendus išleisti naujas akcijas platinti viešai, t.y. visiems norintiems asmenims, bendrovė per pasirinktą visuomenės informavimo priemonę paskelbia informaciją apie akcijų pardavimą. Skelbime paprastai nurodoma iš anksto nustatyta platinimo tvarka ir terminai. Acnijas bendrovė gali platinti pati arba dėl jų platinimo sudaryti sutartį su tarpininkais. Asmuo, norintis įsigyti akcijų, turi kreiptis į platintoją (bendrovę ar tarpininką) ir, jeigu apsisprendžia, pasirašyti akcijų pasirašymo sutartį. Šioje sutartyje nurodoma apmokėjimo už įgytas akcijas tvarka ir terminai, kurių acnininkas turi laikytis. Pirminė apyvarta baigiasi pasibaigus akcijų platinimo terminui ar pirmo laiko išplatinus visas akcijas ir bendrovei Juridinių asmenų registre įregistravus įstatinio kapitalo padidėjimą. Taigi, pareigos atsiranda nuo sutarties dėl akcijų pasirašymo momento.

2) *Prekiaujant akcijomis antrinėje apyvartoje.* Išplatinus išleistus naujus vertybinius popierius pirminės apyvartos metu, tolesnis tų vertybinių popierių įsigijimas ar pardavimas vyksta jau antrinėje vertybinių popierių rinkoje. Visi Vertybinių popierių komisijoje įregistruoti vertybiniai popieriai, skirti viešajai apyvartai, gali būti įtraukti į AB „Vilniaus vertybinių popierių biržos“ (toliau – Biržos) prekybos sąrašus. Tai reiškia, kad juos galima pirkti ir parduoti Biržoje. Asmuo, nusprendęs įsigyti ar parduoti Biržoje listinguojamų bendrovių vertybinius popierius, tai gali atlikti tik per Biržos narį – finansų maklerio įmonę arba komercinį banką. Taigi, asmuo¹⁶, norėdamas įsigyti ar parduoti akcijas, turi kreiptis į vertybinių popierių viešosios apyvartos tarpininkus – finansų maklerio įmonę ar komercinį banką. Ketinimas pirkti ar parduoti vertybinius popierius yra pareiškiamas teikiant pirkimo arba pardavimo pavedimą. Pavedime nurodomas norimas įsigyti ar parduoti vertybinių

¹⁶ Turima omenyje tiek fizinis, tiek juridinis asmuo.

popierių kiekis ir mažiausia kaina, už kurią sutinkama vertybinius popierius parduoti (pardavimo atveju), o pirkimo atveju nurodoma didžiausia kaina, kurią perkantis asmuo sutinka mokėti¹⁷. Taigi tam tikros būsimo akcininko pareigos gali atsirasti nuo sutarties su Biržos nariu pasirašymo momento.

Antrinėje vertybinių popierių rinkoje taip pat sudaromi užbiržiniai sandoriai, t.y. tokie sandoriai, kai asmenys tiesiogiai, ne per tarpininkus perka (ar parduoda) vertybinius popierius vieni iš kitų. Tokiais atvejais sutartis dėl akcijų pirkimo – pardavimo yra sudaroma tarp akcijų turėtojo ir jas perkančio asmens. Sutarties šalys savo nuožiūra susitaria dėl akcijų apmokėjimo tvarkos, terminų, akcijų skaičiaus ir jų kainos. Vadinasi, akcininkas pareigas įgyja nuo sutarties sudarymo arba tada, kai pradeda laikytis akcijų apmokėjimo tvarkos. Kitaip nei perkant akcijas biržoje, kur akcijos yra parduodamos rinkos kaina, užbiržinėje rinkoje asmenys yra laisvi nustatyti akcijų kainą.

Bendrovei išleidus naujas akcijas, akcijos pasirašomos bendrovei ir fiziniam ar juridiniam asmeniui sudarant akcijų pasirašymo sutartį. Akcijų pasirašymo sutartimi viena šalis įsipareigoja pateikti tam tikrą skaičių naujų akcijų, o kita šalis – apmokėti visą pasirašytų akcijų emisijos kainą. Akcijų pasirašymo sutartyje yra nurodoma akcijų apmokėjimo tvarka ir terminai, kurių akcininkas privalo laikytis siekdamas įgyti naujų bendrovės akcijų. Pareigos pagal šią sutartį atsiranda nuo sutarties sudarymo momento.

Taigi akcininko pareigos gali atsirasti skirtingais momentais dėl skirtingų jų atsiradimo pagrindų – įstatyminio ar sutartinio, be to, tam tikros pareigos gali atsirasti siekiant įgyti nuosavybės teisę į akcijas, o kitos – po nuosavybės teisės į akcijas atsiradimo.

¹⁷ Vertybinių popierių komisijos investuotojo pradžiamokslis. Kaip įsigyti vertybinių popierių [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007m. balandžio14d.]. Prieiga per internetą www.vpk.lt

II. Įstatyminės pareigos

1. Akcininkų pareigos įmonei

1.1 Pareiga apmokėti akcijas

Pareiga apmokėti akcijas yra turtinė pareiga, numatyta ABĮ 14 str. 2 d.: akcininkas neturi kitų turtinių įsipareigojimų įmonei, išskyrus įsipareigojimą nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina. Šią pareigą akcininkas turi akcijų pirminės apyvartos metu, t.y. kai jas išleidžia bendrovė. O apmokėtos akcijos, t.y. akcijos antrinėje apyvartoje gali būti ne tik pirkimo – pardavimo sutarties, bet ir dovanojimo, mainų ar kitokio sandorio objektu. Tai reiškia, kad akcininkas turi pareigą apmokėti akcijas bendrovės steigimo ar įstatinio kapitalo didinimo atvejais, išskyrus atvejus, kai yra apmokamos UAB akcijos – jų perleidimas tretiesiems asmenims antrinėje apyvartoje yra ribojamas, todėl akcininkai, pirkdami akcijas iš kitų akcininkų, gali turėti pareigą apmokėti akcijas. Apmokant akcijas akcininkas turi šias pareigas:

1.1.1 Akcininko pareiga sumokėti už akcijas steigiant bendrovę

Akcininko pareiga sumokėti už akcijas yra viena svarbiausių turtinių pareigų, nes akcininkų įnašai yra vienu iš bendrovės nuosavo kapitalo formavimo šaltinių ir įnešti sudaro bendrovės nuosavą kapitalą¹⁸, kurį suformavus yra leidžiama įkurti bendrovę, ir kurie suformuoja bendrovės kreditorių garantinį fondą. Už akcijas gali būti apmokama tiek piniginiiais, tiek nepiniginiais įnašais¹⁹, kuriais gali būti tik tos vertybės, kurios yra nuosavybės teisės objektai, neišimti iš civilinės apyvartos²⁰, įskaitant turtines teises ir *know how*. Kiekvieno steigėjo pradinis įnašas, ne mažesnis kaip ¼ dalis²¹ visų akcininko pasirašytų akcijų nominalios vertės ir pasirašytų akcijų nominalios vertės viso perviršio sumos, turi būti mokamas tik pinigais. Pradinius įnašus akcininkas privalo pervesti į steigiamos bendrovės

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Kerūlė" v. Papelkių žemės ūkio bendrovė ir kt.* Nr. 3K-3-1180/2000, kat. 44.

¹⁹ Generalinio Advokato Tesouro nuomonė Europos Teisingumo Teismo byloje C-83/91 *Meiliske v. ADV/ORGA* [1992] ECR I-4871, para. 15.

²⁰ *Cit. op.* ABĮ 8str. 7 d.

²¹ *Cit. op.* ABĮ 8str. 5d. ABĮ nuostatos dėl kapitalo formavimo atitinka EB bendrovių teisės Antrosios Tarybos direktyvos nuostatas.

kaupiamąją sąskaitą. Nepiniginį įnašą, kuriuo gali būti kilnojamieji, nekilnojamieji daiktai ir (ar) turtinės teisės²², t.y. likvidus turtas²³, turi įvertinti nepriklausomas turto vertintojas²⁴ teisės aktu, reglamentuojančių turto vertinimą, nustatyta tvarka²⁵. Taigi jeigu pagal turto vertintojo išvadą nepakanka akcininko turto visoms norimoms akcijoms apmokėti, akcininkas privalo pateikti papildomą turtą, t.y. padaryti papildomą įnašą. Akcijos pasirašomos tik tuomet, kai visuotinis akcininkų susirinkimas patvirtina turto vertintojo ataskaitą ir nusprendžia, kiek akcijų asmuo gali pasirašyti pagal įnešto turto vertę.

Jeigu akcijos nėra apmokėtos, tai akcininkas neturi teisės parduoti tokių akcijų, gauti dividendų ir negali įgyvendinti kitų turtinių ir neturtinių teisių²⁶, kurias suteikia akcijų turėjimas. ABĮ 17 str. 1 d. nustatyta, kad akcininkai neįgyja balsavimo teisės visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, išskyrus vykstančiuose iki pirmosios akcijų emisijos apmokėjimo termino, nurodyto steigimo sutartyje, pabaigos tol, kol jie nesumoka likusio įnašo už akcijas. Taigi, akcininkas patiria nuostolius (akcininkas praranda galimybę įgyvendinti savo teisę gauti dividendus, likviduojamos bendrovės turto dalį ir kt.) tol, kol neatlieka pareigos apmokėti akcijas.

Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje akcinės bendrovės akcijos gali būti pilnai ar iš dalies apmokamos turtu, perleidžiamu ateityje, tačiau tas turtas turi būti perleidžiamas per 5 metus²⁷ nuo akcijų suteikimo dienos. Perleidžiamas turtas visuomet yra įkainojamas

²² *Cit.op.* ABĮ 45 str. 3 d.

²³ Generalinio Advokato Tesaurio nuomonė Europos Teisingumo Teismo byloje C-83/91 *Meiliske v. ADV/ORG* [1992] ECR I-4871, para. 15.

²⁴ Eksperto įvertinimo nereikia tais atvejais, kai 1. galima lengvai nustatyti rinkos kainą; 2. kai įvertinimas buvo atliktas pripažinto nepriklausomo eksperto ne anksčiau kaip prieš 6 mėnesius iki apmokėjimo turtu įvykdymo dienos ir vertinimas buvo atliktas vadovaujantis valstybėje narėje bendrai pripažintais vertinimo standartais ir principais, kurie yra taikomi tokios pat rūšies turtui, kuriuo vydomas apmokėjimas; 3. jei turto tikroji vertė yra nustatyta pagal atskiro turto vienetų vertes iš ankstesnių finansinių metų įstatymų reikalaujamų finansinių atskaitomybių, su sąlyga, kad buvo atliktas šių atskaitomybių auditas pagal 2006 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/43/EB dėl teisės aktų nustatyto metinės finansinės atskaitomybės ir konsoliduotos finansinės atskaitomybės audito;

Final Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe [interaktyvus] [Žiūrėta 2007m. balandžio č d.], p. 83. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf;

21/05/2003 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament COM/2003/0284 - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward, 3.2 str.;

Jį įgyvendinant 2006 m. rugsėjo 6 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2006/68/EEB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvos 77/91/EEB nuostatas, susijusias su ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimu ir jų kapitalo palaikymu ir keitimu, 1 str. 2 d.

²⁵ *Cit. op.* Antroji bendrovių teisės direktyva 10 str. 1 d.

²⁶ *Cit. op.* Vertybinių popierių įstatymas 48 str. 1 d.

²⁷ *Ibid.*, ši dalis yra visiškai perkelta tiek Jungtinės Karalystės 1985 m. Bendrovių įstatymu (ang. - The Companies Act), tiek Lietuvos ABĮ.

kvalifikuoto turto vertintojo, dažniausiai akcijas išleidusios įmonės auditorių. Jei pateikto turto neužtenka akcijoms apmokėti, akcininkas privalo pateikti papildomą adekvatų nesumokėtai verčiai turtą arba atlikti piniginių įnašą. Pagal Jungtinės Karalystės įstatymus, ribotos atsakomybės bendrovė negali priimti darbų ar paslaugų, suteikiamų tai bendrovei kaip apmokėjimą už akcijas. Tai reiškia, kad akcinės bendrovės akcijos turi būti apmokamos pinigais arba nepiniginiu turtu (nepiniginėmis lėšomis). Tokios nuostatos yra tapačios Lietuvos²⁸ ir Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintoms nuostatomis.

Taigi asmuo turi pareigą apmokėti akcijas bendrovės steigimo metu dar prieš tapdamas akcininku.

1.1.2 Akcininko pareiga apmokėti akcijas įstatinio kapitalo didinimo atveju

Didinant įstatinį kapitalą, t.y. išleidžiant naujas akcijas, akcijos pasirašomos bendrovei ir fiziniam ar juridiniam asmeniui sudarant akcijų pasirašymo sutartį. Akcijų pasirašymo sutartimi viena šalis įsipareigoja pateikti tam tikrą skaičių naujų akcijų, o kita šalis – apmokėti visą pasirašytų akcijų emisijos kainą²⁹. Šioje sutartyje yra numatomi naujai išleistų akcijų apmokėjimo terminai ir tvarka, kurios turi laikytis asmuo, norėdamas tapti akcininku arba įsigyti papildomų akcijų, jei jis jau buvo tos bendrovės akcininkas.

Pasirašius akcijų apmokėjimo sutartį, akcininkas privalo sumokėti už akcijas. Jas galima apmokėti piniginais ir nepiniginiais įnašais³⁰. Nepiniginiai įnašai įvertinami taip pat, kaip ir bendrovės steigimo metu. Visais atvejais už akcijas turi būti apmokama tik likvidžiu turtu, siekiant apsaugoti tiek bendrovės, tiek ir jos kreditorių interesus. Jei akcininkų susirinkimas patvirtina nepiniginio (turtinio) įnašo įvertinimą, akcijos pripažįstamos apmokėtomis, įneštas turtinis įnašas tampa bendrovės turtu.

Įstatinio kapitalo didinimo atveju esantis bendrovės akcininkas turi pirmenybės teisę pasirašyti naujai išleidžiamas akcijas, proporcingai turimų akcijų skaičiui. Jeigu akcininkas įgyvendina šią pirmenybės teisę, jis įgyja pareigą apmokėti akcijas, esančias pirminėje apyvartoje.

²⁸ *Cit. op.* ABĮ 45 str. 3 d.

²⁹ *Cit. op.* ABĮ 44 str. 1 d.

³⁰ *Ibid.*, 45 str. 4 d. : kiekvieno akcijas pasirašiusio asmens pradinis įnašas pinigais turi būti ne mažesnis kaip 1/4 visų jo pasirašytų akcijų nominalios vertės ir visų pasirašytų akcijų nominalios vertės perviršio suma. Likusi dalis už pasirašytas akcijas gali būti apmokama tiek pinigais, tiek nepiniginiais įnašais.

1.1.3 Akcininko pareiga apmokėti akcijas per nustatytą terminą

Terminas, per kurį akcininkas turi apmokėti akcijas, bendrovės steigimo atveju yra nustatomas įstatymu ir steigimo sutartimi ar steigimo aktu, o didinant bendrovės įstatinį kapitalą – akcijų pasirašymo sutartimi.

Už steigiamos bendrovės akcijas turi būti visiškai sumokama per steigimo sutartyje ar steigimo akte nustatytą terminą, ne ilgesnį nei 12 mėnesių nuo jo sudarymo dienos. Įstatinio kapitalo didinimo atveju, akcijos yra apmokamos per terminą, nustatytą akcijų pasirašymo sutartimi. Kaip ir bendrovės steigimo metu, už pasirašomas akcijas turi būti sumokama per terminą, ne ilgesnį nei 12 mėnesių nuo akcijų pasirašymo sutarties sudarymo dienos³¹. Tačiau sutartyje gali būti nurodoma, kad už akcijas bus mokama periodiškai, t.y. konkreti suma bus pervedama į bendrovės sąskaitą, pavyzdžiui, kiekvieno mėnesio 15 dieną iki liepos 31 dienos.

Jeigu akcijas pasirašęs asmuo per steigimo sutartyje, steigimo akte ar akcijų pasirašymo sutartyje nustatytą terminą akcijų neapmoka, laikoma, kad akcijas įgijo pati bendrovė ir akcijų pasirašymo sutartis su tuo asmeniu negalioja, įnašai už pasirašytas akcijas negražinami. Ne vėliau kaip per 12 mėnesių nuo akcijų pasirašymo termino pabaigos bendrovė turi perleisti akcijas kitų asmenų nuosavybėn arba sumažinti įstatinį kapitalą anuliudama akcijas. Vadinasi, jei akcininkas laiku ir tinkamai neįgyvendina pareigos sumokėti už akcijas, jis netenka nuosavybės teisės į akcijas, be to, praranda jau sumokėtus įnašus³².

Taigi pareiga apmokėti akcijas gali kilti tiek bendrovės steigimo metu steigimo sutartimi ar steigimo aktu, o įstatinio kapitalo didinimo atveju – akcijų pasirašymo sutartimi. Abiem atvejais, akcininkas privalo už akcijas sumokėti piniginiu įnašu, arba piniginiu ir nepiniginiu įnašais steigimo sandorio ar akcijų pasirašymo sutarties nustatyta tvarka ir terminais.

1.2 Bendrovės pareiga susilaikyti nuo savo akcijų įsigijimo

Ši pasyvi turtinio pobūdžio akcininko pareiga yra įtvirtinta tiek ir ABĮ 44 str. ir 54 str., tiek Vertybinių popierių įstatymo 16 str. 6 d., tiek Antrosios bendrovių teisės direktyvos 18 str. ir

³¹ *Cit.op.* ABĮ 45 str. 8 d.

³² *Ibid.*, 45 str. 12 d.

19 str., tiek 2003 m. rugsėjo 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/68/EB, iš dalies keičiančioje Antrąją bendrovių teisės direktyvą³³ (toliau – direktyva, keičianti Antrąją bendrovių teisės direktyvą). Šiuose teisės aktuose yra numatomos ir išimtys, kada bendrovė turi teisę įsigyti savas akcijas.

Viena iš pagrindinių taisyklių yra ta, kad bendrovė negali įsigyti savo akcijų nei tiesiogiai, nei per tarpininkus³⁴. Savo akcijų įsigijimas yra specifinis tuo, kad bendrovė tarsi sudaro sutartį su savimi, t.y. visuotinis akcininkų susirinkimas priima tokį sprendimą. Savos akcijos gali būti įgyjamos tiesiogiai, t.y. jas išpirkus iš akcininkų, arba netiesiogiai, pavyzdžiui, motininė bendrovė įsigyja savo akcijas, kurias turi jos dukterinė bendrovė. Jei bendrovės akcijos buvo pasirašytos savo vardu, bet bendrovės naudai veikiančio asmens, pasirašęs akcijas asmuo laikomas pasirašiusiu akcijas savo paties sąskaita³⁵ ir įgyja pareigą sumokėti už tas akcijas³⁶. Pagal Antrąją bendrovių teisės direktyvą, valstybės narės savo įstatymuose turi nustatyti, kad asmuo yra atleidžiamas nuo tokios pareigos vykdymo, jeigu įrodo, kad jis asmeniškai negali būti laikomas kaltu dėl tokio sandorio sudarymo. Pagal ABĮ, Lietuvoje bendrovėms leidžiama savo akcijas išpirkti pačiai ar savo vardu, bet per bendrovės naudai veikiančią asmenį, tačiau turi būti laikomasi bent tokių sąlygų: tai daryti leidžia visuotinis akcininkų susirinkimas, įsigytų akcijų nominali vertė arba, jei jos nėra, buhalterinė vertė, įskaitant anksčiau bendrovės įsigytas ir turimas akcijas negali viršyti 10 procentų įstatinio kapitalo³⁷, dėl akcijų įsigijimo grynasis turtas negali tapti mažesnis nei pasirašytasis kapitalas ir įsigyjamos akcijos turi būti visiškai apmokėtos³⁸. Vadinasi, bendrovė, norėdama įsigyti savo akcijas, t.y. tapti akcininke, turi atitikti minėtus reikalavimus, o akcininkas, kuris parduoda tas akcijas, privalo visiškai jas apmokėti prieš perleisdamas. Visais atvejais, bendrovė, įsigijusi savo akcijas, neturi teisės naudotis jų suteikiamomis ABĮ įstatymo numatytais turtinėmis ir neturtinėmis akcininkų teisėmis³⁹.

Taip pat bendrovei leidžiama įsigyti savo akcijas, jei tuo sandoriu siekiama išvengti didelės ir neišvengiamos žalos bendrovei, nuolatinės akcijų vertės kritimo biržoje, perimti

³³ 2006 m. rugsėjo 6 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2006/68/EEB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvos 77/91/EEB nuostatas, susijusias su ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimu ir jų kapitalo palaikymu ir keitimu (OL, 2006 L 264)

³⁴ *Ibid.*, 44 str. 7 d.: jeigu bendrovės akcijas pasirašo jos dukterinė bendrovė, laikoma, kad akcijas pasirašo pati bendrovė.

³⁵ Antroji bendrovių teisės direktyva 18 str. 2 d. Pažymėtina, kad šios direktyvos nuostatos taikomos tik akcinėms bendrovėms, išskyrus tam tikras išimtis, susijusias su savų akcijų įsigijimu.

³⁶ ABBOTT, K.R, PENDLEBURY, N. *Business Law*. 6th edition. – London: DP Publications, 1996, p. 260.

³⁷ *Cit.op.* ABĮ 54 str. 3 d.

³⁸ *Cit.op.* Antroji bendrovių teisės direktyva, 19 str 1 d., ABĮ 46 str. 7 d., 54 str. 5 d.

³⁹ *Cit.op.* ABĮ 54 str. 7 d.

darbuotojo akcijas, jei darbuotojas atsistatydina⁴⁰, valdomas piktnaudžiaujančių savo padėtimi mažumos akcininkų arba jei akcijos yra įsigyjamos vykdant sprendimą sumažinti kapitalą. Visais atvejais dėl tokių įsigytų akcijų bendrovės grynasis turtas negali tapti mažesnis už pasirašytojo kapitalo ir rezervų, kurių paskirstymą draudžia įstatymas, suma⁴¹. Jeigu bendrovė sudaro aukščiau minėtus sandorius pažeisdama teisės aktus, ji įgyja pareigą parduoti jai priklausančias akcijas per 1 metus nuo įsigijimo momento, jei ta pareiga neatliekama, bendrovė jas anuliuoja⁴² ir paskelbia negaliojančiomis. Jei bendrovė pastarosios pareigos neįvykdo, akcijos pripažįstamos negaliojančomis ir teismo sprendimu atitinkamai sumažinamas įstatinis kapitalas⁴³. Direktyvoje, keičiančioje Antrąją bendrovių teisės direktyvą, yra numatyta, kad ribotos atsakomybės bendrovei yra leidžiama įsigyti savo akcijų paskirstytinojo rezervo ribose. Vienas iš šios direktyvos tikslų – pailginti tokių supirktų akcijų išlaikymo bendrovės nuosavybėje laikotarpį iki 5 metų ir palengvinti įmonės akcijų cirkuliaciją bei sumažinti administracines kliūtis. Pagal ABĮ 54 str. 2 d. 3 p. bendrovė savas akcijas gali įsigyti ne ilgesniam nei 18 mėn. laikotarpiui. Vadinasi, ABĮ nustato griežtesnes nuosavų akcijų laikymo sąlygas.

Taigi bendrovės turi pareigą susilaikyti nuo savo akcijų pasirašymo, išskyrus teisės aktų numatytas išimtis, siekiant išvengti žalos bendrovei ir užtikrinti jos normalią veiklą.

1.3 Akcininko pareigos įsigijus darbuotojų akcijų

Akcininkams, kurių padėtis vienoda, yra suteikiamos lygios teisės ir pareigos⁴⁴, t.y. visos tos pačios rūšies akcijos suteikia tas pačias teises ir pareigas⁴⁵. ABĮ 43 str. 3 d. nustatyta, kad bendrovės darbuotojų akcijas turintis savininkas gali perleisti šias akcijas tik kito bendrovės darbuotojo nuosavybėn. Be to, asmuo, pasirašantis darbuotojų akcijas, turi pareigą prieš jas išleidusią bendrovę, t.y. turi tas akcijas apmokėti.

Steigiant bendrovę arba visuotinio akcininkų susirinkimo metu gali būti nuspręsta išleisti darbuotojų akcijas, kurios suteikia papildomas teises ir pareigas jų turėtojams – jos yra išleidžiamos tik darbuotojams, siekiant paskatinti ar neprarasti gerų specialistų⁴⁶, įtraukti

⁴⁰ KEENAN, D., RICHES, S. *Business Law. Seventh edition.* – London: Logman, 2001, p. 137.

⁴¹ Direktyva, keičianti Antrąją bendrovių teisės direktyvą, 1 str.

⁴² *Cit. op.* Antroji bendrovių teisės direktyva, 21 str.

⁴³ *Cit. op.* ABĮ 54 str. 12 d..

⁴⁴ *Cit. op.* Antroji bendrovių teisės direktyva, 42 str.

⁴⁵ DAVIES, P.L. *Gower's Principles of Modern Company Law.* - London: Sweet & Maxwell, 1997, p. 303.

⁴⁶ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 225.

bendrovės darbuotojus į kapitalo formavimą. Todėl tik šias akcijas išleidusios bendrovės darbuotojai turi teisę įsigyti tokios rūšies akcijas, tačiau jie turi ir pareigą jas apmokėti⁴⁷, išskyrus atvejus, kai bendrovė nusprendžia išleisti darbuotojų akcijas padovanoti savo darbuotojams. Vadinasi, akcininkas gali neturėti pareigos apmokėti darbuotojo akcijų ir pirminėje tų akcijų apyvartoje, tačiau pareigą apmokėti akcijas kils antrinėje darbuotojo akcijų apyvartoje. Akcininkas neturės pareigos apmokėti darbuotojų akcijų, esančių antrinėje apyvartoje, tuomet, kai jis šias akcijas gaus iš kito darbuotojo. Tai paaiškinama tuo, kad darbuotojai, turėdami tokias akcijas, ir norėdami jas parduoti, privalo jas pasiūlyti tik kitiems darbuotojams. Jei bendrovės darbuotojas nutraukia darbo sutartį, darbuotojo akcijas jis turi parduoti arba kitiems bendrovės darbuotojams, arba pačiai bendrovei⁴⁸. Bendrovės darbuotojai, turintys bendrovės akcijų, pagal ABĮ 43 str. 2 d. turi susilaikyti nuo šių akcijų pardavimo bendrovės stebėtojų tarybos ar valdybos nariams, arba bendrovės vadovui. Praėjus 3 metams po tokių akcijų išleidimo, akcijos laikomos paprastosiomis tos bendrovės akcijomis, tuomet jas galima siūlyti, visų pirma, kitiems akcininkams ir tik paskui tretiesiems asmenims. Tai reiškia, kad yra apribojama ne tik darbuotojų akcijų pirminė apyvarta (akcijas turi teisę pasirašyti tik bendrovės darbuotojai, todėl kitokių tos pačios bendrovės akcijų savininkai turi pareigą susilaikyti nuo darbuotojo akcijų pasirašymo), bet ir antrinė apyvarta (darbuotojo akcijos per tris metus nuo jų išleidimo gali būti parduodamos tik kitiems darbuotojams) ir tai siejama su specialiu akcininko, turinčio bendrovės darbuotojo akcijas, statusu.

Taigi asmenys, turintys bendrovės darbuotojų akcijas, turi aktyvią ir pasyvią pareigą prieš kitus akcininkus, kiek ji yra susijusi su tokių akcijų perleidimu, ir aktyvią pareigą prieš bendrovę, kiek ji yra susijusi su darbuotojų akcijų apmokėjimu.

1.4 Akcininko pareiga elgtis sąžiningai

Tai bendro pobūdžio neturtinė pareiga⁴⁹, kurią akcininkai turi tiek prieš įmonę, prieš kitus akcininkus, tiek ir prieš trečiuosius asmenis – kreditorius. Veiksmų, ar asmuo elgėsi sąžiningai, vertinimų pagrindas turi būti akcininkų atliktų veiksmų ar priimtų sprendimų

⁴⁷ *Ibid.*, p. 228.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 227.

⁴⁹ Jungtinės Karalystės teismas *Rayfield v. Hands* byloje konstatavo, kad akcininkas turi bendrą pareigą elgtis sąžiningai ir nepiktnaudžiauti savo teisėmis, ypač jei turi kontrolinį akcijų paketą (FERRARINI, G., et al. *Reforming Company and takeover Law in Europe*. – UK: Oxford University press, 2004, p. 66).

tikslas – ar to siekta tyčia, ar dėl neatsargumo, neapgalvojus dėl informacijos ar kvalifikacijos stokos⁵⁰. Pagal tai, kaip akcininkas (-ai) laikosi įmonės vidaus taisyklių, darbotvarkių, kaip priiminėja sprendimus, t.y. ar jiems buvo padarytas spaudimas, ar jie siekia savanaudiškų tikslų, kaip tvarkoma finansinė apskaita, ar nėra maišomi juridinio asmens ir jo dalyvių interesai, ar nėra maišomas akcininkų ir įmonės turtas ir kt. sprendžiama, ar jie elgėsi sąžiningai, ar ne.

Pareiga elgtis sąžiningai – tai pareiga elgtis teisingai ir protingai naudotis savo teisėmis⁵¹. Akcininkų nesąžiningais veiksmais gali būti laikoma juridinio asmens veiklos formalumų nesilaikymas, visuomenės, kreditorių klaidinimas dėl to, su kuo jie palaiko santykius – su dukterine ar su motinine įmone, bendrovės veiklos tikslų ignoravimas⁵². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) sąžiningumo pareigą gana detalai išaiškino civilinėje byloje *UAB “Göllner spedition” v. Stasys Beinoras ir Jūratė Beinorienė*⁵³. Ieškovas ieškiniu prašė teismą priteisti iš atsakovų skolą, kurią jie buvo solidariai skolingi ieškovui. Ieškovas nurodė, kad atsakovai turi po 50 procentų UAB prekybos namai “Baninis” (toliau – UAB “B”) akcijų. Klaipėdos apygardos teismas 2002 m. spalio 15 d. sprendimu priteisė iš UAB “B” ieškovui 113 131,95 Lt dėl krovinių praradimo vykdant 1995 m. sausio 1 d. krovinių pervežimo sutartį. Atsakovų nesąžiningi veiksmai sumažino UAB „B“ turtą ir pajamas, dėl ko bendrovė negalėjo įvykdyti teismo sprendimo. LAT konstatuojamoje dalyje pasisakė, kad juridinis asmuo atsako pagal savo prievolės jam nuosavybės teise ar patikėjimo teise priklausančiu turtu. CK 2.50 str. 2 d. įtvirtinta bendra taisyklė, jog juridinis asmuo neatsako pagal juridinio asmens dalyvio prievolės, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievolės, kartu numatyta išimtis, kad juridinis asmuo ir jo dalyvis gali atsakyti vienas už kito prievolės, kai tai numatyta įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose. CK 2.50 str. 3 d. numato kitą išimtį, kada pagal juridinio asmens prievolės gali atsakyti juridinio asmens dalyviai. CK 1.5 str. 1 d. įtvirtina civilinių teisinių santykių subjektų pareigą elgtis teisingai, protingai ir sąžiningai, taigi ir juridinio asmens dalyviai privalo elgtis laikydamiesi nurodytų principų. Pareigos elgtis sąžiningai nevykdymas reiškia asmens kaltus veiksmus, sukeliančius civilinę atsakomybę (CK 6.248 str. 3 d.). Atsakomybė

⁵⁰ MIKELĖNAS, V., BARTKUS, G., MIZARAS, V., KESERAUSKAS, Š. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. – Vilnius: Justitia, 2002, p.128.

⁵¹ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition*. – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p. 230.

⁵² *Ibid.*, p. 129.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB “Göllner spedition” v. Stasys Beinoras ir Jūratė Beinorienė*, Nr. 3K–3–124/2004, kat. 21.1.

pagal CK 2.50 str. 3 d. juridinio asmens dalyviui atsiranda dėl jo nesąžiningų veiksmų. Ši norma nustato papildomą atsakomybę juridinio asmens dalyviams, kad jie negalėtų piktnaudžiauti galimybe išvengti atsakomybės, prisidengdami ribota turtine atsakomybe tais atvejais, kai jų veiksmai sąlygoja, kad juridinis asmuo negali pilnai įvykdyti prievolės kreditoriui ir nesąžiningais veiksmais jos siekia išvengti. Nesąžiningų veiksmų konstatavimas ir reiškia juridinio asmens dalyvio kaltę. Taigi nustačius, kad atsakovai, kaip juridinio asmens dalyviai, atliko nesąžiningus veiksmus ieškovo (kreditoriaus) atžvilgiu, laikytina, kad jis kaltas dėl nesąžiningų veiksmų atlikimo. Taip pat teismas nurodė atsakovų, t.y. juridinio asmens dalyvių, nesąžiningus veiksmus (po bylos iškėlimo teisme UAB “B” priklausiusių transporto priemonių tretiesiems asmenims pardavimas, tarp jų vienos – atsakovų sūnui, vėlesnis dalies tų pačių automobilių išsinuomavimas iš trečiųjų asmenų bei kitų transporto priemonių įsigijimas lizingo būdu savo veiklai tęsti), kurie paneigė jų sąžiningumo prezumpciją.

Sąžiningumo pareiga kyla ir iš sutartinių santykių tarp įmonės ir akcininkų ar tarp pačių akcininkų. Pagal sutartinę juridinio asmens prigimties teoriją, juridinis asmuo yra kaip dirbtinai sukurtas subjektas, t.y. jį sudaro daug sutarčių: jis įsteigiamas sutarties pagrindu, steigiamasis susirinkimas sutartimi perduota tam tikra teisės ir pareigas, nurodo tikslą, kurio turi siekti tas juridinis asmuo⁵⁴. Bendrovės steigimas – steigėjų susitarimas veikti bendrai tam tikriems tikslams pasiekti. Todėl sąžiningumo pareiga sutartiniuose santykiuose taikoma remiantis sutarčių teisės principais bei principais, įtvirtintais CK 1.5 str. Jei yra neįvykdoma sąžiningumo pareiga, kartu neįvykdoma ir pareiga elgtis protingai.

1.5 Akcininko pareiga elgtis rūpestingai

Akcininkas turi bendro pobūdžio neturtinę pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai⁵⁵. Asmens veiksmus konkrečioje situacijoje būtina vertinti atsižvelgiant į apdairaus ir atidaus žmogaus (lot. – *bonus pater familias*) elgesį esant analogiškomis aplinkybėms, t.y. pareiga elgtis rūpestingai siejasi su pareigomis elgtis sąžiningai ir protingai⁵⁶.

Priimdamas sprendimus akcininkas gali veikti kaip juridinio asmens dalyvis,

⁵⁴ CADMAN, I. *Shareholders' Agreements. Fourth Edition.* – London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 97.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB “Ūkio banko investicinė grupė” v. G.B., Nr. 3K-3-614/2005, kat. 21.4.2.7.

⁵⁶ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 29 d. sprendimas civilinėje byloje UAB “Ūkio banko investicinė grupė” v. G.B., Nr. 2-424-41/06.

skatinamas asmeninių interesų, arba kaip visuotinio akcininkų susirinkimo ar valdybos (pavyzdžiui, kai direktorius turi bendrovės, kurioje dirba, akcijų) narys. Elgtis rūpestingai (angl. – duty of care) reiškia priimti sprendimus žinant reikiamą informaciją arba turint specialių žinių tokiam sprendimui priimti. Tais atvejais, kai bendrovės valdymo organo narys kartu yra ir bendrovės akcininkas, jo, kaip akcininko, ir jo, kaip bendrovės valdymo organo nario, interesai gali nesutapti. Taip pat gali nesutapti ir bendrovės bei jos akcininkų interesai. Esant interesų konfliktui, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principai reikalauja, kad bendrovės valdymo organo narys apie tai informuotų kitus bendrovės valdymo organus. Tačiau vienokių ar kitokių asmeninių interesų turėjimas neatleidžia bendrovės valdymo organo nario nuo jo fiduciarinės pareigos veikti išimtinai bendrovės interesais. Jeigu bendrovės valdybos narys dėl savo asmeninių interesų negali veikti išimtinai bendrovės interesais, jis, kaip valdybos narys, apie tai informavęs kitus bendrovės valdymo organus, privalo nusišalinti nuo klausimo, dėl kurio kyla interesų konfliktas, sprendimo⁵⁷. Taigi valdybos narys, priimdamas sprendimus, turi elgtis sąžiningai, rūpestingai bei lojaliai ir nėra atsakingas bendrovei bei akcininkams dėl klaidų, padarytų sąžiningai priimant sprendimą (angliškai tai dar vadinama business judgement rule)⁵⁸. Valdybos narys elgiasi lojaliai, jei veikia sąžiningai (lot. – *bona fide*), t.y. nemaišo savo, kaip akcininko, interesų su įmonės interesais, nedaro nusikalstamos veikos, nenaudoja juridinio asmens turto savo reikmėms. Taigi minėtos pareigos glaudžiai susijusios. Dėl priskiriamos skirtingos kompetencijos, valdybos narių sprendimai skiriasi nuo akcininkų susirinkimo sprendimų, tačiau pastarųjų sprendimai negali būti pripažinti kaip priimti prieš bendrovės interesus ir dėl to negaliojantys, nes akcininkų sprendimams nėra taikomas *bona fide* reikalavimas – įgyvendindami savo teises jie gali siekti tik savo interesų, išskyrus t.t. išimtis, t.y. įstatymų, įstatų ar jų pačių susitarimuose numatytas pareigas įmonei, mažumos akcininkams ir tretiesiems asmenims.

Siekdamas tinkamai įgyvendinti pareigą veikti rūpestingai, akcininkas gali reikalauti, kad būtų paskiriamas auditorius arba atliekamas bendrovės veiklos tyrimas. Toks pareigos atlikimas apsaugotų ne tik pačių akcininkų, bet ir kreditorių teises. CK 2.124 str. numatyta, kad CK 2.125 str. išvardyti asmenys turi teisę prašyti teismo paskirti ekspertus, kurie ištirtų, ar juridinis asmuo, juridinio asmens valdymo organai ar jų nariai veikė tinkamai ir, jei

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto valdyba v. UAB „Sangreta“ ir Silva Jasiulionienė*, Nr. 3K-3-383/2000, kat.45.

⁵⁸ CHEESEMAN, H. *Business law: legal environment, online commerce, business ethics, and international issues. 6th edition.* – Person Prence Hall, 2007, p. 578.

nustatoma netinkama veikla, taikyti CK 2.131 str. nurodytas priemonės. Taigi CK juridinio asmens dalyviams suteikia teisinės priemonės, kurios gali užtikrinti tinkamą juridinio asmens valdymą. Teisės normoje yra išvardyti trys galimi ekspertų tyrimo objektai: juridinio asmens veikla, juridinio asmens valdymo organų veikla, juridinio asmens valdymo organų narių veikla. Netinkama veikla reiškia CK 2.86 str ir 2.87 str. nuostatų, kurios taikomos tiek valdymo organo nariui, tiek valdymo organui *in corpore*, pažeidimą.

Įstatymų leidėjas, suteikdamas juridinio asmens dalyviams teisinės priemonės kontroliuoti juridinio asmens valdymą, nustatė privalomą išankstinę ikiteisminę ginčo sprendimo tvarką. CK 2.126 str. 2 d. nurodoma, kad pareiškimas dėl juridinio asmens tyrimo gali būti teismui paduotas tik tuo atveju, jei juridinio asmens dalyvis prieš tai kreipėsi į juridinį asmenį, reikalaujantis nutraukti netinkamą veiklą, ir suteikė jam protingumo kriterijus atitinkantį laikotarpį aplinkybėms pašalinti. Minėtame straipsnyje pabrėžiama, kad juridiniam asmeniui pateikiamame pareiškime turi būti konkrečiai nurodoma netinkama veikla ar nesąžiningas pareigų vykdymas ir nurodomi motyvai, kodėl veikla yra netinkama⁵⁹. Kita išėitis siekiant tinkamai įgyvendinti rūpestingumo pareigą – visuotinio akcininko susirinkimo metu prašyti paskirti auditorių, kuris ištirtų priimtų sprendimų įtaką bendrovės veiklai.

Taigi akcininko pareiga elgtis rūpestingai reiškia, kad akcininkas turi elgtis taip, kaip toje situacijoje elgtųsi apdairus ir atidus žmogus. Ši pareiga pasireiškia domėjimasis bendrovės veikla ir informacija, reikalinga sprendimams priimti bei kt.

1.6 Patronuojančios bendrovės pareigos dukterinei bendrovei

Dukterine bendrove laikoma bendrovė, kurią kontroliuoja kita bendrovė, patronuojanti bendrovė – tai bendrovė, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoja vieną ar kelias bendroves. Tiesioginė kontrolė yra tada, kai bendrovė turi kitos bendrovės akcijų, suteikiančių daugiau kaip pusę balsų; kai bendrovė, turėdama kitos bendrovės akcijų, suteikiančių mažiau kaip pusę balsų, turi teisę rinkti arba atšaukti tos kitos bendrovės vadovą, daugumą valdybos ar stebėtojų tarybos narių arba kai bendrovė, turėdama kitos bendrovės akcijų, suteikiančių mažiau kaip pusę balsų, pagal susitarimus su kitais tos kitos bendrovės akcininkais gali

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika, Nr.3K-3-16/2005, kat.27.11

spręsti, kaip panaudoti daugiau kaip pusę pastarosios bendrovės akcijų teikiamų balsų⁶⁰. Taigi patronuojanti bendrovė, kontroliuodama dukterinę bendrovę, yra jos akcininkė.

Pareigos tarp patronuojančios ir dukterinės (-ių) bendrovių gali atsirasti tiek įstatyminiu, tiek sutartiniu pagrindu. Patronuojanti bendrovė, kaip dukterinės bendrovės akcininkė, įgyja tokias pačias įstatymines pareigas prieš dukterinę įmonę, kaip kad buvo aptarta aukščiau. Viena pagrindinių patronuojančios bendrovės pareigų prieš dukterinę bendrovę – pateikti konsoliduotą finansinę ataskaitą⁶¹. Ši patronuojančios bendrovės pareiga yra numatyta ne tik Lietuvos Respublikos⁶², bet ir Europos Sąjungos teisės aktuose⁶³. Be to, patronuojanti bendrovė turi gerbti dukterinės bendrovės mažumos ar vidutinius akcininkus. Kontroliuojančių akcininkų pareigos prieš mažumos akcininkus aptariamos šio darbo 2.1 dalyje.

Taigi patronuojančiai bendrovei gali būti numatomos tiek bendrosios akcininkų pareigos akcijas išleidusiai bendrovei, tiek ir specialiosios pareigos, kurios yra siejamos su patronuojančios bendrovės, kaip dukterinės bendrovės akcininkės, specialiu statusu.

2. Bendrovės akcininkų pareigos kitiems tos pačios bendrovės akcininkams

Šios pareigos gali būti tiek turtinio, tiek ir neturtinio pobūdžio, aktyvios arba pasyvios, vykdomos tiek akcijų pirminės, tiek ir antrinės apyvartos metu. Akcininkai investuoja į bendrovę, todėl viena iš bendrųjų jų pareigų – laikytis verslo etikos. Iš kitos pusės, kiekvienas akcininkas yra suinteresuotas, kad atsipirktų jo investicijos, todėl gali piktnaudžiauti jam suteikiamomis teisėmis ar netinkamai vykdyti savo pareigas.

Be žemiau nurodytų specialiųjų akcininko pareigų kitiems akcininkams, reikia paminėti jau aptartas darbuotojų akcijų savininkų pareigas prieš kitus tos pačios ar kitos rūšies akcijų savininkus, taip pat paprastųjų akcijų savininkų pareigas prieš privilegijuotųjų akcijų savininkus. Prie pastarųjų pareigų gali būti priskiriama paprastųjų akcijų savininkų pareiga susilaikyti nuo sprendimo priėmimo mokėti dividendus, kol neatsiskaityta su

⁶⁰ Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.78-3058) (su pakeitimais ir papildymais).

⁶¹ WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition.* – Denmark: Jurist, 1993, p. 298.

⁶² Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.78-3058) (su pakeitimais ir papildymais) 4 str. 1 d.; Vertybinių popierių įstatymas 23 str. 4 d.

⁶³ 2001 m. spalio 8 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto (OL, 2001 L 294, p. 0001 – 0021), preambulė 15 p.; 13 June 1983 Seventh Council Directive (EEC) 82/349 based on Article 54(3)(g) of the Treaty on consolidated accounts (OJ 1983 L 193/1).

privilegijuotųjų akcijų savininkais⁶⁴. O privilegijuotųjų akcijų savininkai turi susilaikyti nuo naujų akcijų pasirašymo, kai įstatinis kapitalas yra didinamas iš bendrovės nepaskirstytojo pelno ar sudarytų iš paskirstytojo pelno rezervų⁶⁵. Taigi paprastųjų ir privilegijuotųjų akcininkų savininkai turi pasyvias pareigas vieni kitų atžvilgiu.

2.1 Daugumos balsų teisę turinčio akcininko pareiga gerbti mažumos akcininkus

Įvairių valstybių teisės aktuose reglamentuojant akcininkų teisių apsaugą ypatingas dėmesys skiriamas mažumos akcininkams. Tai pateisinama dėl mažesnės smulkiųjų akcininkų įtakos įmonės valdymui. Kaip jau buvo minėta, akcininkai privalo elgtis sąžiningai ne tik prieš bendrovę, bet ir prieš kitus tos bendrovės akcininkus. Daugumos akcininko (-ų) pareiga gerbti mažumos akcininkus yra įtvirtinama įstatymuose bei akcininkų susitarimuose. Tai yra neturtinė arba turtinė, aktyvi arba pasyvi daugumą balsų turinčio akcininko pareiga.

Kiekvienas akcininkas bendrovėje turi tokias turtines ir neturtines teises, kurios priklauso nuo turimų akcijų klasės⁶⁶. ABI 14 str. 1 d. įtvirtina nuostata, kad akcininkų turtinės ir neturtinės teisės negali būti apribotos, jei įstatymai nenustato kitaip. Vertinant ABI įtvirtintas akcininkų turtines teises pažymėtina, kad akcininkų turtinės ir neturtinės teisės yra tiesiogiai priklausomos nuo akcininkų turimų akcijų skaičiaus, t.y. ABI įtvirtina proporcingumo principą tarp turimų akcijų skaičiaus ir teisių, kurias suteikia turimų akcijų skaičius. Minėtas proporcingumo principas užtikrina atitinkamą akcininkų padėtį bendrovės valdyme. Be to, proporcingumo principas riboja balsų daugumą turinčių akcininkų galimybę pažeisti smulkiųjų akcininkų turtines teises, neleidžia priimti sprendimų, ignoruojančių mažumos akcininkus⁶⁷. Kontroluojantis⁶⁸ ar balsų daugumą turintis akcininkas yra juridinis ar fizinis asmuo, kuriam priklauso akcijos, suteikiančios daugiau kaip 50 procentų balsų. Balsų mažumos akcininkai yra juridiniai ar fiziniai asmenys, kurie neturi įtakos paskiriant valdybos narius, nekontroliuoja bendrovės valdymo⁶⁹. Tinkamas kontroliuojančio akcininko

⁶⁴ *Cit.op.* ABI 42 str. 2 d.: paprastųjų akcijų savininkų teisė į dividendą įgyvendinama tik po to, kai yra įgyvendintos atitinkamos privilegijuotųjų akcijų savininkų turtinės teisės.

⁶⁵ *Cit.op.* ABI 42 str. 3 d.

⁶⁶ *Cit. op.* ABI 3 str. 2 d.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *Investicinės kintamojo kapitalo bendrovė „NSEL 30 indekso fondas“ v. AB „Ekranas“*, Nr. 3K-3-451/2002, kat. 21.2.2.1

⁶⁸ Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas (Valstybės žinios, 2001, Nr. 99-3517) (su pakeitimais ir papildymais) 3 str. 15 d.

⁶⁹ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 161

pareigos gerbti mažumos akcininkus įgyvendinimas yra svarbus tiek tais atvejais, kai yra priimami sprendimai, susiję su bendrove, tiek ir tais atvejais, kai priimami sprendimai įtakoja akcininkų padėtį⁷⁰. Grėsmė, kad minėtoji pareiga gerbti mažumos akcininkus bus pažeidžiama, kyla tuomet, kai sprendimai yra priimami daugumą balsų turinčių akcininkų, kurie balsuodami siekia savo interesų, sprendimu, dėl ko mažumos akcininkai atsiduria tam tikrame pavojuje.

Kontroliuojantis akcininkas neturi piktnaudžiauti savo teisėmis. Jei šios pareigos nesilaikoma, mažumos akcininkai gali siekti bendrovės likvidavimo ir turto pasidalinimo daugumoje kontinentinės Europos šalių⁷¹. Taigi mažumos akcininkų teisės į žalos atlyginimą atsiradimas yra siejamas su kontroliuojančio akcininko specialų pareigų nevykdymu. Tose šalyse, kuriose nėra privalomas mažumos akcininkų pritarimas kontroliuojančiam akcininkui priimant sprendimus⁷², pirmieji turi teisę kreiptis į teismą dėl savanaudiškų sprendimų, kuriais apgaunami smulkieji akcininkai, panaikinimo ar pakeitimo⁷³. Tokia mažumos akcininkų teisė nėra paranki daugumos akcininkui, nes yra ribojamos jo kontrolės teisės, o mažumos akcininkai neturi pareigų pastarojo atžvilgiu, t.y. mažumos akcininkams suteikiamos teisės, o kontroliuojantiems akcininkams – pareigos.

Kontroliuojančiam akcininkui gali kilti pareiga atsakyti *ex post* dėl nesąžiningos naudos gavimo įmonės ar mažumos akcininkų sąskaita. Pirmiausia, atsakomybė jiems gali kilti Europos jurisdikcijose kaip *de facto* arba šešėliniams direktoriams, jeigu jie buvo asmeniškai aktyvūs valdant korporaciją. Jie neatsakys tais atvejais, jei jie turi teisę kontroliuoti kolektyvinio valdymo organo veiklą arba pasinaudodami turimų akcijų suteikiamomis balsavimo teisėmis paskiria direktorių⁷⁴. Piktnaudžiavimas kontroliuojančia padėtimi gali būti pateisinamas tam tikrais atvejais, kai tai yra laikoma fiduciarinės pareigos – elgtis sąžiningai ir lojaliai prieš įmonę ir mažumos akcininkus vykdymu.

Taigi pareiga gerbti balsų mažumą turinčius akcininkus yra nustatoma daugumos balsus turintiems akcininkams pirmųjų naudai ir siejama su pareiga nepiktnaudžiauti savo

⁷⁰ Pavyzdžiui, visuotiniame akcininkų susirinkime gali būti sprendžiamas klausimas, ar bus panaikinta bendrovės akcininkų pirmenybės teisė pasirašyti naujai išleidžiamas akcijas, ar šia teise galės pasinaudoti visi esami akcininkai priklausomai nuo jų turimų akcijų skaičiaus.

⁷¹ KRAAKMAN, R., et. al. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. - UK: Oxford University Press, 2004, p. 124.

⁷² *Ibid.*, JAV yra privalomas mažumos akcininkų pritarimas ir taip yra atliekama kontroliuojančio akcininkų priimtų sprendimų patikra. Ši praktika JAV yra taikoma labai plačiai. Tačiau ir tai neužkerta kelio kreiptis į teismą, jei yra priimamas neteisėtas sprendimas.

⁷³ KRAAKMAN, R., et. al. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. - UK: Oxford University Press, 2004, p. 122.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 126.

teisėmis.

2.1.1 Daugumos akcininko pareiga išpirkti mažumos akcijas akcininkų sutartyse numatytais atvejais

Ši pareiga akcininkui atsiranda dėl jo turimo statuso, kuris siejamas su jo teise kontroliuoti bendrovę. Daugumos akcininkai savo pareigas dažniausiai pažeidžia ir tuomet, kai netinkamai naudojami savo galia priimant įmonės sprendimus⁷⁵. Kitaip nei įmonės vadovai, kontroliuojantys akcininkai dažnai investuoja labai daug į bendrovę, todėl turi stiprų finansinį suinteresuotumą jos veikla. Be to, kontroliuojantys akcininkai dažnai išvengia formalios atsakomybės valdant įmonę, taip išsilaisvina nuo pareigų, kurias turi valdymo organų nariai. Kontroliuojantys akcininkai turi daugiau įtakos įmonės reikaluose, nes turi galią paskirti valdybos narius. Todėl kiekvienoje bendrovėje akcininkų susitarimais rekomenduojama nustatyti taisykles, kurios reguliuotų sprendimų priėmimą tais atvejais, kai išsiskiria vidinių grupių (smulkiųjų ir kontroliuojančiųjų akcininkų) nuomonė, o sprendimo priėmimui reikia bendro sutarimo. Jei kyla tokie interesų konfliktai, jie yra sprendžiami visuotinio akcininkų susirinkimo lygyje remiantis taip vadinamo išėjimo iš aklavietės (angl. - deadlock) instituto pagalba⁷⁶, nes paprastai bendrovių įstatuose nėra numatomi mažumos akcininkų apsaugos mechanizmai, kurių reikėtų siekiant išvengti situacijų, kai daugumos akcininkai savanaudiškai pasinaudoja mažumos situacija.

Deadlock padėtis gali atsirasti bendrovėse, kurioje 50 procentų turi stambus akcininkas, o kitą 50 procentų – mažumos akcininkai, ir kurioje akcininkų paskirtas direktorius yra priešingos nuomonės arba jei jį išrenka mažumos akcininkai. Taip pat *deadlock* gali atsirasti priimant sprendimus, kurie reikalauja akcininkų pritarimo. Bendrovei yra paranku turėti nustatytas gaires ar taisykles, pagal kurias kompromisas būtų pasiektas dar iki *deadlock* atsiradimo. *Deadlock* atveju akcininkai yra priversti pasirinkti vieną iš galimų nesutarimų sprendimo būdų:

- *Akcijų perleidimą*⁷⁷. Vieną šalis privalo perleisti akcijas trečiajam asmeniui, turinčiam pirmumo teisę jas pirkti. Akcijų pardavimas padeda išvengti bendrovės

⁷⁵ KRAAKMAN, R., et. al. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. - UK: Oxford University Press, 2004, p. 118.

⁷⁶ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition*. – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p. 212.

⁷⁷ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition*. – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p. 218.

likvidavimo ir pratęsti jos veiklą.

- *Rusišką ruletę arba „Teksaso šūvį“*. Pagal rusišką ruletę viena šalis gali pasiūlyti kitai šaliai parduoti savo arba pirkti pirmosios akcijas už tam tikrą kainą, o ta kita šalis gali arba pirkti, arba nuspręsti parduoti savo akcijas pastarajai už pirmiau nustatytą kainą⁷⁸. Tokia permainingos situacijos tikimybė priverčia šalis nustatyti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus atitinkančią akcijų kainą. “Teksaso šūvis“ galimas tais atvejais, kai viena šalis, laukianti pasiūlymo parduoti savo akcijas, persigalvoja ir nusprendžia išpirkti kitos šalies akcijas, tuomet abi šalys viena kitai neatskleisdamos nustato kainas, kurios paskui yra atskleidžiamos⁷⁹. Akcijos perleidžiamos už didžiausią pasiūlytą kainą. Nors pastarieji būdai nutraukia šalių santykius, tačiau užtikrina bendrovės veiklos tęstinumą⁸⁰.

Taigi kilus ginčams tarp bendrovės akcininkų, turi būti pasirenkamas jų sprendimo būdas. Dažniausiai tai būna akcijų pardavimas kitiems akcininkams, laikantis akcininkų susitarimuose nustatytos akcijų pardavimo tvarkos.

2.1.2 Bendrovę kontroliuojančio akcininko įstatyminė pareiga išpirkti tos pačios bendrovės mažumos akcininkų akcijas (privalomas akcijų išpirkimas)

Privalomo akcijų išpirkimo institutą numato Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas. Šis institutas yra skirtas išspręsti daugumos ir mažumos balsus turinčių akcininkų ginčus⁸¹ bei apsaugoti mažumos ir daugumos akcininkų teises. Privalomo išpirkimo atveju mažumos akcininkai įgyja turtinę pareigą parduoti savo akcijas kontroliuojančiam akcininkui, o akcininkui, turinčiam 95 procentus bendrovės akcijų, suteikiama ne tik teisė reikalauti, kad mažumos akcininkai jam parduotų savo akcijas (angl. – *squeeze-out right*), bet ir pareiga išpirkti pareikalautas mažumos akcininkų akcijas ir tinkamai už jas sumokėti⁸².

Privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas yra įgyvendinamas antrinėje vertybinių popierių apyvartoje. Bendrovės akcininkas, įsigijęs akcijų, sudarančių ne mažiau kaip 95 procentus balsavimo teises suteikiančio kapitalo ir ne mažiau kaip 95 procentus visų balsų

⁷⁸ *Ibid.*, p. 218.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 220.

⁸⁰ *Joint Ventures. Business information services* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 21], p. 2. Prieiga per internetą: www.investni.com/joint_ventures.pdf

⁸¹ Pavyzdžiui, šį institutą galima taikyti, kai mažumos akcininkas nepriima arba vengia priimti reikiamus sprendimus ar kai jis elgiasi nesąžiningai.

⁸² *Cit.op.* Vertybinių popierių įstatymas, 37 str. 4 d.

emitento visuotiniame akcininkų susirinkime, turi teisę reikalauti, kad visi kiti tos bendrovės akcininkai parduotų jiems priklausančias balso teisę suteikiančias akcijas, ir šie privalo jas parduoti Vertybinių popierių įstatymo nustatyta tvarka⁸³. Įgyvendinant privalomą akcijų išpirkimą, mažumos akcininkų akcijos yra perleidžiamos daugumos akcijų savininko nuosavybėn. Už perkamas akcijas atsiskaitoma tik pinigais⁸⁴. Privalomojo akcijų pardavimo teisė paprastai grindžiama tuo argumentu, kad smulkiųjų akcininkų egzistavimas kontroliuojančiam akcininkui sukelia neigiamų pasekmių:

- Pirma, galimas mažumos akcininkų piktnaudžiavimas teise, kuris gali pasireikšti įvairiais būdais (nepagrįstas smulkiųjų akcininkų kreipimasis į teismą ginčijant bendrovės organų sprendimus ir veiksmus, siekiant destabilizuoti bendrovės padėtį, užkirsti kelią svarbių bendrovei sandorių sudarymui arba juos užvilkti ir pan.).

- Antra, neefektyvus bendrovės valdymas. Pavyzdžiui, kai bendrovėje yra keli tūkstančiai akcininkų, iš kurių vienas turi virš 95 procentų visų balsų, o kitų akcininkų turimas balsų skaičius yra toks mažas, kad jų balsai visuotiniame akcininkų susirinkime nėra reikšmingi, bendrovės valdymas pasidaro komplikuoatas dėl visų įstatymų nustatytų procedūrų laikymosi. Visus klausimus tokioje bendrovėje sprendžia daugumą balsų turintis akcininkas, kadangi jo turimų balsų užtenka priimti bet kuriuos sprendimus visuotiniame akcininkų susirinkime, nes praktiškai sprendimai yra priimami vienasmeniškai, o mažumos akcininkai neturi jiems jokios realios įtakos. Dėl šių priežasčių *squeeze-out right* padeda siekti tinkamesnio bendrovės valdymo, įgyvendinant bei ginant akcininkų teises bei užtikrinant geresnę jų investicijų apsaugą. Ekonomistai nurodo, kad *squeeze-out right* neįtvirtinimas gali sąlygoti savotišką Europos Delavero efektą, t. y. investuotojai mieliau rinksis tas valstybes, kuriose ši teisė yra įtvirtinta. Todėl mažumos akcininkų teisės turi būti ribojamos jų pareiga parduoti akcijas, siekiant sumažinti akcininkų, valdančių bendrovės akcijų daugumą, kaštus ir rizikas⁸⁵.

Mažumos akcininkai privalo parduoti savo akcijas, nesvarbu, ar jie to nori, ar ne, tačiau visada turi teisę reikalauti teisingo atlygio už išperkamas akcijas. Jiems nepardavus, akcijas išperkantis asmuo turi teisę kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo, ypač tada, kai akcininkas piktnaudžiauja savo teisėmis⁸⁶. Sutarčių teisės bendrasis principas yra

⁸³ *Ibid.*, 37 str. 1 d.

⁸⁴ *Ibid.*, 37 str. 13 d.

⁸⁵ MISIUS, R. *Privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo problematika*. – Vilnius: Jurisprudencija, 2004, Nr.55(47).

⁸⁶ *Cit.op.* CK 2.115 str.

šalių laisva valia sudarant sandorius. Tačiau pagal Vertybinių popierių įstatymo 31 str. šis principas yra paneigiamas, nes privalomo išpirkimo metu mažumos akcininkams atsiranda pareiga perleisti savo akcijas, o daugumos akcijų savininkams – išpirkti akcijas ir tinkamai už jas sumokėti. Be to, Vertybinių popierių įstatymo 37 str. 17 d. numato 10 procentų metinių palūkanų nuo sumos, kurią sumokėti praleistas terminas, jeigu akcininkas neįvykdo prievolės privalomai nupirkti akcijas ir neužginčija akcijų kainos⁸⁷.

Taigi privalomas akcijų išpirkimas ar pardavimas yra skirtas apsaugoti tiek smulkiųjų, tiek ir daugumą balsų turinčių akcininkų teises bei normalią bendrovės veiklą. Visų pirma, daugumos akcininkai įgyja teisę supirkti mažumos akcininkų vertybinius popierius ir užtikrinti visišką savo kontrolę bendrovėje, o mažumos akcininkai apsisaugo nuo galimos diskriminacijos. Antra, kontroliuojančio akcininko pareiga supirkti mažumos akcininkų akcijas apima ir pareigą apie akcijų išpirkimą pranešti bendrovei, kurios akcijos yra išperkamos⁸⁸. Taigi kontroliuojantis akcininkas privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo metu turi pareigą tiek prieš bendrovę, tiek ir prieš mažumos akcininkus.

2.2 Akcininko pareiga pateikti oficialų pasiūlymą

Tai yra turtinė aktyvi akcininko pareiga. Oficialus pasiūlymas atsižvelgiant į kiekvieno konkretaus atvejo aplinkybes gali būti ne tik akcininko teisė (kai teikiamas savanoriškas neprivalomas oficialus pasiūlymas), bet ir pareiga (kai teikiamas privalomas oficialus pasiūlymas). Oficialiuoju pasiūlymu viena šalis siūlo kitai šaliai išpirkti jos akcijas arba parduoti savo akcijas pastarajai. Taip yra apsaugomos mažumos akcininkų teisės, t.y. jie turi teisę apsispręsti, ar jiems naudinga laikyti akcijas, kai bendrovėje yra akcininkas, turintis didelį akcijų paketą, ar ne.

Akcininko pareiga teikti oficialų pasiūlymą yra įtvirtinta Vertybinių popierių įstatymo ketvirtajame skirsnyje. Oficialūs pasiūlymai įgyvendinami reguliuojamoje rinkoje, siūlant parduoti akcijas, esančias antrinėje apyvartoje. Oficialų privalomą pasiūlymą privalo pateikti akcininkai, kurie nori parduoti savo akcijas kitiems tos pačios bendrovės akcininkams. Taigi

⁸⁷ Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime *inter alia* konstatavo, kad Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalyje nurodyti visuomenės poreikiai, kuriems įstatymo nustatyta tvarka ir teisingai atlyginant gali būti paimama nuosavybė. Pažymėtina, kad 2003 m. kovo 4 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, kad Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalies formuluotės „visuomenės poreikiai“ negalima aiškinti kaip visais atvejais draudžiančios paimti nuosavybę ir ją perduoti privačion nuosavybėn.

⁸⁸ *Cit.op.* Vertybinių popierių įstatymas, 37 str. 7 d.

pastarieji turi pirmenybės teisę įsigyti akcijų, esančių antrinėje apyvartoje. Oficialus pasiūlymas, kaip kad reglamentuoja 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/25/EB dėl įmonių susijungimo⁸⁹ 2 str. 1 d., yra viešas (išskyrus pačios pasiūlymą gavusios bendrovės pasiūlymą) privalomas arba savanoriškas bendrovės vertybinių popierių savininkams pateiktas pasiūlymas perleisti visus vertybinius popierius ar tam tikrą jų dalį po to, kai yra įsigyta bendrovės, dėl kurios akcijų perleidimo yra teikiamas pasiūlymas, kontrolė, arba siekiant įsigyti pasiūlymą gaunančios bendrovės kontrolę pagal nacionalinius teisės aktus. Direktyvos 5 str. nustatyta, kad kai fizinis ar juridinis asmuo, pats arba kartu su kitais sutartinai veikiančiais asmenimis įsigyja bendrovės vertybinius popierius, kurie kartu su jo turimu tokių vertybinių popierių paketu arba kartu su kitų sutartinai veikiančių asmenų vertybinių popierių paketu tiesiogiai arba netiesiogiai suteikia jam nustatytą balsavimo teisių toje bendrovėje procentą, suteikiantį tos bendrovės kontrolę, toks asmuo privalo pateikti pasiūlymą, kuris laikomas tos bendrovės smulkiųjų akcininkų apsaugos priemone. Vertybinių popierių įstatymo 31 str. 1 d. nustatomi atvejai, kai akcininkas privalo teikti oficialų pasiūlymą: jei asmuo, veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais asmenimis įgyja daugiau kaip 40 procentų balsų atskaitingo emitento akcininkų susirinkime, privalo nedelsdamas paskelbti apie nurodytos balsų ribos peržengimą ir apie savo ketinimą teikti privalomą oficialų pasiūlymą ar ketinimą perleisti nurodytą balsų ribą viršijančius vertybinius popierius. Atsižvelgiant į tai, kad kontrole gali būti laikoma daugiau kaip pusės visų juridinio asmens dalyvių balsų įsigijimas, Vertybinių popierių įstatymas nustato griežtesnį reikalavimą nei direktyva.

Oficialiuoju pasiūlymu siekiama informuoti kitus įmonės akcininkus, kurie galėtų būti suinteresuoti nusipirkti akcijas. Privalomo oficialaus pasiūlymo esmė yra ta, kad subjektas, įgijęs (vienas arba kartu su kitais subjektais) tiek akcinės bendrovės akcijų, kad gali kontroliuoti bendrovės veiklą, privalo pateikti oficialų pasiūlymą supirkti smulkiesiems akcininkams priklausančias akcijas, o šie turi turėti galimybę savo akcijas parduoti ne už bet kokią, o už teisingą kainą. Privalomas oficialus pasiūlymas yra svarbus ir tuo, kad asmuo, neįgyvendinęs šios pareigos ir turintis daugiau nei 40 procentų akcijų paketą, netenka visų balsų bendrovės, dėl kurios akcijų teikiamas oficialus pasiūlymas, visuotiniame akcininkų

⁸⁹ European Parliament and of the Council Directive 2004/25/EC of the of 21 april 2004 on takeover bids (Text with EEA relevance) (OJ L 142 2004, p. 0012 – 0023). Direktyva Lietuvoje įgyvendinta priimant Vertybinių popierių įstatymą.

susirinkime⁹⁰. Tokiu pasiūlymu yra saugomos kitų tos pačios bendrovės mažumos ar vidutinių akcininkų teisės. Tai atspindi Vertybinių popierių įstatymo 30 str. 3 p., kuris numato oficialaus pasiūlymo reikalavimus: bendrovės, dėl kurios akcijų teikiamas oficialus pasiūlymas, vertybinių popierių savininkams turi būti suteikiama pakankamai laiko ir informacijos, kad galėtų priimti kompetetingą sprendimą dėl oficialaus pasiūlymo; oficialaus pasiūlymo teikėjas teikdamas turi būti įsitikinęs, kad galės visiškai atsiskaityti pinigais⁹¹. Be to, jei po oficialaus pasiūlymo kuris nors akcininkas įgyja bendrovės kontrolę, turi būti ginamos mažumos akcininkų teisės. Iš kitos pusės, oficialus pasiūlymas apsaugo daugumą balsų turintį akcininką nuo papildomų pareigų, kurios atsiranda nusipirkus akcijų paketus, kurių dydis viršija Lietuvos Respubliko konkurencijos įstatyme⁹² numatytus dydžius. Be to, akcininkas ne visada turi pareigą teikti oficialų pasiūlymą⁹³. Tokios pareigos akcininkas neturės, kai galėtų teikti savanorišką oficialų pasiūlymą neturėdamas 40 procentų bendrovės akcijų, bendrovės reorganizavimo metu peržengus nustatytą akcijų turėjimo ribą ir kt.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. sausio 17 d. nutarime⁹⁴ yra konstatavęs, kad akcinėje bendrovėje gali susidaryti tokia situacija, kai kuris nors akcininkas, veikdamas vienas ar kartu su kitais asmenimis, įgyja tiek įmonės akcijų, kad gali kontroliuoti įmonės veiklą, lemti priimamus sprendimus. Dėl to atitinkamai sumažėja kitų akcininkų, ypač smulkiųjų, galimybės daryti įtaką įmonės veiklai, jų turimų akcijų vertė gali kristi. Viena iš tokių akcininkų teisių apsaugos priemonių⁹⁵ – privalomas vertybinių popierių perleidimas. Lietuvos Konstitucinis teismas taip pat konstatavo, kad nustatyta 40 procentų balsų atskaitingo emitento akcininkų susirinkime riba yra pagrįsta, protinga, o įpareigojimas peržengus šią ribą perleisti (atlygintinai) vertybinius popierius yra proporcingas siekiamam

⁹⁰ *Cit.op.* Vertybinių popierių įstatymas, 31 str. 5 d.

⁹¹ Savanoriško oficialaus siūlymo atveju už bendrovės, dėl kurios akcijų teikiamas oficialus siūlymas, vertybinius popierius atsiskaitoma pinigais arba vertybiniais popieriais, kuriais prekiaujama valstybėje narėje veikiančioje reguliuojamoje rinkoje, arba ir pinigais, ir minėtais vertybiniais popieriais (*Ibid.*, 33 str. 5 d.).

⁹² Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (Valstybės žinios: 2004, Nr.63-2244) (su pakeitimais ir papildymais).

⁹³ *Cit.op.* Vertybinių popierių įstatymas, 32 str.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo 19 straipsnio 1 dalies (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Panevėžio miesto apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo 16 straipsnio 2 dalis (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, bylos Nr. 25/04.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Mažeikių apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 8 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bylos Nr. 20/02.

tiksliui apsaugoti kitų akcininkų, ypač smulkiųjų, turtines teises, t.y. Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintą vertybę.

Taigi akcininko pareiga pateikti oficialų pasiūlymą yra siejama su jo pareiga parduoti akcijas, kurios suteikia balsus, viršijančius 40 procentų balsų bendrovės, dėl kurios akcijų teiktinas oficialus siūlymas, visuotiniame akcininkų susirinkime. Privalomo oficialaus pasiūlymo paskirtis – jau turimų akcijų, t.y. akcijų, esančių antrinėje apyvartoje, pirkimas – pardavimas tarp esamų bendrovės akcininkų, siekiant apsaugoti mažumos bei daugumos akcininkų interesus, užkirsti kelią būsimiems konfliktams.

2.3 Akcininko, parduodančio bendrovės akcijas, pareiga akcijas pasiūlyti išpirkti kitiems tos bendrovės akcininkams

Akcininko, parduodančio akcijas, pareiga pasiūlyti jas išpirkti kitiems bendrovės akcininkams yra susijusi su akcininkų siekiu kontroliuoti akcijų pardavimą⁹⁶, siekiu apsaugoti kitų akcininkų teisės, nes yra parankiau, kai bendrovės valdyme dalyvaujantys asmenys mažai keičiasi, ypač jei įmonė turi kelis stambius akcininkus. Bet kuris akcininkas, kuris nori parduoti savo akcijas, pirmiausia turi šias akcijas pasiūlyti kitiems akcininkams prieš parduodant jas trečiajam asmeniui. Akcininko pareiga pasiūlyti pirkti akcijas kitiems bendrovės akcininkams yra įtvirtinama ABĮ 47 str., taip pat ji gali būti numatoma bendrovės steigiamuosiuose dokumentuose ir šios pareigos buvimas gali priklausyti nuo akcijų klasės⁹⁷.

Šią pareigą turi UAB akcininkai⁹⁸: apie ketinimą parduoti visas ar dalį UAB akcijų akcininkas privalo raštu pranešti bendrovei, nurodydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą. ABĮ nenumato tokios pareigos akcinės bendrovės dalyviams, tačiau AB akcininkams ji gali būti nustatoma bendrovės steigimo dokumentais ar akcininkų sutartimis. Visais atvejais akcininko pareiga prieš parduodant akcijas tretiesiems asmenims jas pasiūlyti pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo bendrovėje dieną buvusiems jos akcininkams siejama su pastarųjų pirmumo teise įsigyti visas parduodamas UAB akcijas, jeigu įstatuose nenustatyta kitaip. Jei akcininkai per nustatytą laiką neatsiliepia į pasiūlymą

⁹⁶ KALLS, S. *The Transfer of Shares of Private Companies. European Company and Financial Law Review (ECFR)*. – Berlin: Walter de Gruyter GmbH&Co, 2004, No. 3, p. 346.

⁹⁷ WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition*. – Denmark: Jurist, 1993, p. 140.

⁹⁸ *Cit.op.* ABĮ 47 str. 1 ir 2 d.

pirmenybės teisėmis pirkti akcijas arba nepareiškia pageidavimo pirkti akcijas⁹⁹, tuomet akcininkas gali parduoti akcijas tretiesiems asmenims. Išimčių, kada akcijas parduodantis akcininkas neprivalo jas pasiūlyti kitiems tos pačios bendrovės akcininkams, atsiradimas yra siejamas su pastarųjų pirmenybės teisės įsigyti akcijas apribojimais arba panaikinimu¹⁰⁰ bendrovės įstatais arba visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu¹⁰¹. Pastaruoju atveju pirmenybės teisė yra atšaukiama visiems akcininkams kvalifikuota balsų dauguma¹⁰².

Jeigu minėtoji pareiga įtvirtina akcininkų susitarimuose, tai juose nustomos taisyklės, kaip bus parduodamos akcijos tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kai jų turėtojas miršta, atsistatydina, atleidžiamas iš darbo (jei akcininkas tampa bendrovės valdymo organo nariu), išsituokia (jei akcijos priklausė sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise). Akcininkų sudaromi susitarimai yra sudėtiniai, t.y. numato akcijų kainos nustatymo bei šių vertybinių popierių perleidimo procedūras, įskaitant ir pranešimą apie akcijų pardavimą. Pagal Vertybinių popierių įstatymą, akcijų kaina turi būti teisinga, suderinta su Vertybinių popierių komisija¹⁰³, nustatoma remiantis rinkos kainomis, o jei akcininkas įsigyja ne mažiau kaip 95 procentus visų balsų emitento visuotiniame akcininkų susirinkime, akcijų kaina nustatoma tokia, kokia buvo mokama jam šiuo būdu įsigyjant emitento akcijas, o nepavykus to padaryti, kaina nustatoma paties pardavėjo, bet visais atvejais, akcininkas turi nustatyti teisingą akcijų kainą.

Taigi akcininko, parduodančio bendrovės akcijas, pareiga pasiūlyti jas išpirkti kitiems tos bendrovės akcininkams yra turtinė pareiga. Ji yra tiek aktyvi (akcininkas turi pasiūlyti kitiems akcininkams išpirkti parduodamas akcijas), tiek ir pasyvi (akcininkas turi susilaikyti nuo akcijų pardavimo tretiesiems asmenims nepasiūlęs kitiems tos bendrovės akcininkams jas išpirkti) pareiga. Siūlomos akcijos turi būti antrinėje apyvartoje. Jei bendrovės steigimo dokumentais nustatoma, kad bendrovės akcininkai įstatinio kapitalo didinimo atveju turi pirmumo teisę pasirašyti naujai išleistas akcijas ir šia teise jie pasinaudos, tuomet bus laikoma, kad akcijos yra išperkamos pirminėje vertybinių popierių rinkoje.

⁹⁹ Akcininkų pirmumo teisė išpirkti akcijas dar vadinama pirmo atsisakymo teise (angl. – the right of first refusal).

¹⁰⁰ WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition.* – Denmark: Jurist, 1993, p. 141.

¹⁰¹ *Cit.op.* Antroji bendrovių teisės direktyva, 29 str.

¹⁰² *Cit.op.* ABĮ 28 str. 2 d.

¹⁰³ *Cit.op.* Vertybinių popierių įstatymas, 34 str.

3. Akcininkų pareigos tretiesiems asmenims

3.1 Akcininko pareiga pranešti apie akcijų paketo įsigijimą

Tai neturtinio pobūdžio pareiga. Šia pareiga stengiamasi apsaugoti viešąjį interesą, informuoti visuomenę, garantuoti, kad vertybinių popierių rinka bus skaidri ir vientisa, bei skatinti konkurenciją tarp galimų potencialių įmonės akcininkų.

Vertybinių popierių įstatymo 23 str. 1 d. numato akcininko pareigą pranešti apie akcijų paketo įsigijimą ar netekimą. Akcijų paketą įsigijusiu akcininku yra laikomas asmuo, kuris veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais asmenimis įgyja 1/20, 1/10, 1/5, 1/3, 1/2, 2/3, 3/4 ar 19/20 balsų Lietuvos Respublikoje įsteigto atskaitingo emitento visuotiniame akcininkų susirinkime. Taigi šis asmuo, įsigijęs nurodyto dydžio akcijų paketą, ne vėliau kaip per 7 dienas nuo sužinojimo apie atitinkamo balsų kiekio įsigijimą ar praradimą privalo pranešti Vertybinių popierių komisijai ir emitentui turimų balsų skaičių, kartu pateikdamas duomenis apie vertybinius popierius, suteikiančius ateityje teisę balsuoti arba turėti emitento akcijų. Tokia pat pareiga taikoma ir tuo atveju, kai nurodytos ribos peržengiamos mažėjimo tvarka¹⁰⁴. Akcininkui, kuris neįvykdo šios pareigos, kyla atsakomybė, t.y. jis 2 metus nuo teisingų duomenų paaiškėjimo neturi teisės turėti tos įmonės visuotiniame akcininkų susirinkime daugiau balsų nei paskutinė riba, apie kurią jis tinkamai informavo. Be to, teismo tvarka gali būti panaikinti visi sprendimai, priimti nuo akcijų paketo įsigijimo iki teisingos informacijos pateikimo momento, jeigu šiais sprendimais buvo pakeisti emitento vadovai, pažeistos akcininkų turtinės ar neturtinės teisės¹⁰⁵. Ši nuostata ypač svarbi, kai akcininkas pasinaudoja akcijų suteikiama balsavimo teise ir jo balsavimas yra lemiamas visuotiniame akcininkų susirinkime priimant įmonei svarbius sprendimus ar sudarant sandorius.

Reikia pažymėti, kad Vertybinių popierių komisija turi teisę atleisti akcininkus nuo tokios pareigos vykdymo, jeigu jie įsigytas akcijas perleidžia per 30 dienų nuo įsigijimo ir nesinaudoja jų suteikiamomis balso teisėmis, ir jei informacija apie tai emitentui nepadarytų didelės žalos, o nepaskelbimas nesuklaidintų investuotojų. Taigi pareiga ne visais atvejais yra absoliuti.

¹⁰⁴ *Cit.op.* Vertybinių popierių įstatymas, 23 str. 1 d.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 23 str. 9 d.

3.2 Akcininko pareiga pranešti apie koncentraciją

Tai neturtinio pobūdžio pareiga, kuria siekiama kontroliuoti, ar ūkio subjektai savo veiksmais neriboja ar nepanaikina konkurencijos.

Kaip apibrėžta 1989 m. gruodžio 30 d. Europos Tarybos reglamente (EEB) Nr. 4064/89 dėl įmonių koncentracijos kontrolės (toliau – Susijungimų reglamentas)¹⁰⁶, koncentracija reiškia tik kontroliuojančių akcininkų struktūros pasikeitimą, t.y. koncentracija¹⁰⁷ apima tik tokius sandorius, po kurių pasikeičia dalyvaujančių įmonių struktūra. Susijungimų reglamento 3 str. 1 d. nustatyta, kad toks struktūrinis pasikeitimas įvyksta arba susiliejant dviems anksčiau savarankiškomis įmonėms, arba įgyjant teisę kontroliuoti visą ar dalį kitos įmonės. Todėl vidiniai pertvarkymai bendrovių grupės viduje negali būti laikomi koncentracija. Susijungimų reglamento 3 str. 1 d. apibrėžia dvi koncentracijų kategorijas: koncentracijos, atsirandančios susijungus anksčiau savarankiškomis įmonėms, ir koncentracijos, atsirandančios įgyjant teisę kontroliuoti įmonę. Vienvaldė kontrolė paprastai įgyjama teisiniu pagrindu, jeigu ūkio subjektas įsigyja balsavimo teisių daugumą bendrovėje. Nėra svarbu, ar įsigyta akcijų dalis sudaro 50 procentų akcinio kapitalo plus viena akcija, ar 100 procentų akcinio kapitalo. Įgijimas, nesuteikiantis balsavimo teisių daugumos, paprastai nesuteikia kontrolės, net jeigu įsigyjama didžioji akcinio kapitalo dalis.

Vienvaldė kontrolė¹⁰⁸ gali būti įgyjama ir „kvalifikuotos mažumos” atveju. Taip gali atsitikti teisiniu ir (arba) faktiniu (lot. – *de facto*) pagrindu. Teisiniu pagrindu ji gali atsirasti tais atvejais, kai akcininkų mažumai yra suteiktos konkrečios teisės. Tokiomis gali būti privilegijuotosios akcijos, dėl kurių susidaro balsavimo teisių dauguma ar atsiranda kitos teisės, dėl kurių mažumos akcininkai gali nustatyti įsigyjamos (tikslinės) bendrovės verslo strategiją, kaip, pavyzdžiui, įgaliojimai paskirti daugiau negu pusę stebėtojų tarybos ar administracinės valdybos narių. Mažumos akcininkas įgis vienvaldę kontrolę *de facto* pagrindu, pavyzdžiui, kai akcininkas turės balsų daugumą akcininkų susirinkime, o likusios akcijos bus labai išbarstytos. Jeigu nustatoma, kad pagal akcininkų susirinkime dalyvaujančių

¹⁰⁶ 1989m. gruodžio 30d. Europos Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 4064/89 dėl įmonių koncentracijos kontrolės, (OL L 395, p. 1-12).

¹⁰⁷ *Ibid.*, preambulės 23 p.

¹⁰⁸ 2000 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 45 dėl pranešimo apie koncentraciją pateikimo, nagrinėjimo ir bendrųjų pajamų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios: 2005, Nr. 14-469) (su pakeitimais ir papildymais). III skyrius.

akcininkų skaičių mažumos akcininkas pastoviai turi balsų daugumą akcininkų susirinkime, laikoma, kad toks akcininkas turi vienvaldę kontrolę.

Bendra kontrole laikomas teisių bendrai kontroliuoti ūkio subjektą įgijimas (įskaitant ir vienvaldės kontrolės pakeitimą bendra kontrole). Įmonė kontroliuojama bendrai, jeigu akcininkės, t.y. patronuojančios bendrovės privalo priimti bendrą sprendimą svarbiausiais kontroliuojamos įmonės (bendrosios įmonės) klausimais, taip pat, jeigu dvi ar daugiau bendrovių arba asmenų turi galimybę daryti lemiamą įtaką kitai bendrovei. Lemiamą įtaką šia prasme paprastai reiškia galimybę blokuoti veiksmus, nustatančius bendrovės ūkinės veiklos strategiją. Priešingai nei vienvaldės kontrolės atveju, kai teisė priimti strateginius sprendimus įmonėje suteikiama konkrečiam akcininkui, bendrai kontroliuojant ūkio subjektą, būdinga galimybė patekti į aklavietę, kylanti iš situacijos, kad dvi ar daugiau patronuojančių įmonių gali atmesti siūlomus strateginius sprendimus. Todėl seka, kad šie akcininkai turi susitarti, nustatydami bendrai valdomos bendrovės verslo politiką, kurios privalo laikytis.

Taigi pareiga pranešti apie koncentraciją gali tekti ne tik kontroliuojančiam, bet ir mažumos akcininkui. Kaip numato Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 19 str. 1 d., pranešimas apie koncentraciją turi būti pateikiamas Konkurencijos tarybai iki koncentracijos įgyvendinimo, ir turi būti gaunamas jos leidimas koncentracijai. Pranešimas gali būti pateiktas ir turint aiškius ketinimus sudaryti sutartį arba pateikti viešą pasiūlymą supirkti akcijas. Visais atvejais, pranešimą turi pateikti kontroliuojantys asmenys arba bendrai visi koncentracijoje dalyvaujantys ūkio subjektai¹⁰⁹.

3.3 Pareiga gauti Lietuvos banko leidimą

Pagal Lietuvos Respublikos bankų įstatymą¹¹⁰ asmuo, norintis įsigyti banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį arba ją padidinti tiek, kad jo turima įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis sudarytų 1/5, 1/3, 1/2 dalies, arba tiek, kad bankas taptų jo kontroliuojamas, turi gauti išankstinį priežiūros institucijos sutikimą. Lietuvoje bankų priežiūros institucija yra Lietuvos bankas¹¹¹. Taigi, asmuo, norėdamas gauti priežiūros

¹⁰⁹ *Cit.op.* Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.12-499) (su pakeitimais ir papildymais), 24 str. 1 d.

¹¹¹ *Ibid.*, 64 str. 1 d.; Lietuvos Respublikos banko įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.48-1699) (su pakeitimais ir papildymais), 8 str. 6 d.

institucijos sutikimą įsigyti banko¹¹² kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį arba ją padidinti, Lietuvos bankui pateikia prašymą ir jos teisės aktų nustatytus dokumentus ir duomenis. Vadinasi, asmuo gali turėti pareigą gauti Lietuvos banko leidimą dar prieš tapdamas tam tikro banko akcininku.

Akcininkas privalo pranešti Lietuvos bankui ir prieš sumažindamas savo turimą banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį tiek, kad jo turima kvalifikuotoji įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis nebesudarytų 1/10, 1/5, 1/3, 1/2 dalies, arba tiek, kad bankas nustotų būti jo kontroliuojamas¹¹³.

Asmens, įsigijusio banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį ar ją padidinusio be priežiūros institucijos sutikimo, kai toks sutikimas buvo reikalingas, arba kai priežiūros institucija priima sprendimą sustabdyti teisę naudotis balsavimo teise, visa turima įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis banko visuotiniame akcininkų susirinkime praranda balso teisę¹¹⁴.

Lietuvos banko sutikimą turi gauti ir asmuo, norintis valdyti finansų įstaigos, teikiančios licencines finansines paslaugas, kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį arba ją padidinti tiek, kad jo turima įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis pasiektų 1/5, 1/3, 1/2 dalies arba tiek, kad finansų įstaiga taptų jo kontroliuojama, turi gauti išankstinį priežiūros institucijos sutikimą¹¹⁵. Finansų įstaigos akcininkas Lietuvos bankui turi pranešti ir apie ketinimą sumažinti savo turimą finansų įstaigos, teikiančios licencines finansines paslaugas, kvalifikuotąją įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį tiek, kad jo turima kvalifikuotoji įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis nebesudarytų 1/10, 1/5, 1/3, 1/2 dalies, arba tiek, kad finansų įstaiga nustotų būti jo kontroliuojama.

Taigi Lietuvos banko sutikimas yra reikalingas kontroliuoti būsimus ar jau esamus finansų įstaigos akcininkus, todėl pastarieji turi pareigą gauti Lietuvos banko leidimą akcijų įsigijimui arba pranešti prieš parduodant akcijas.

¹¹² *Cit.op.* Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 3 str. 3 d.: banko, kaip juridinio asmens, teisinė forma gali būti tik akcinė bendrovė ar uždaroji akcinė bendrovė.

¹¹³ *Ibid.*, 24 str. 3 d.

¹¹⁴ *Ibid.*, 24 str. 4 d.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.12-498) (su pakeitimais ir papildymais), 7 str. 3 d.

3.4 Akcininko pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos, gautos due diligence proceso metu

Due diligence¹¹⁶ (taliau – DD) procesas yra apibrėžiamas kaip šalių pareiga įdėti visas įmanomas pastangas apsaugoti nuosavybę, prieš ją įgyjant ar įgyjimo sutarties metu¹¹⁷. DD yra predadamas šalims užmezgus derybas arba jau sutarties vykdymo metu ir tęsiasi iki pat sandorio uždarymo. Atliekant šį patikrinimą, šalys gali susitarti, kad perkamos įmonės finansinė padėtis sutarties vykdymo metu nepasikeis, pavyzdžiui, ji nepatirs nuostolių. Tokie įsipareigojimai yra labai svarbūs, todėl sprendimą dėl pritarimo jiems priima perkamosios bendrovės visuotinis akcininkų susirinkimas. Be to, DD siekiama apriboti savo atsakomybę, t.y. pagal tai, kiek duomenų apie bendrovės veiklą pateikia pardavėjas¹¹⁸, tiek yra apribojama pirkėjo atsakomybė. Taigi galima sakyti, kad pagrindinė pareiga būsimam akcininkui, perkančiam dalį ar visas įmonės akcijas, yra saugoti DD procese gautą konfidencialią informaciją ir imtis visų galimų priemonių atliekant tiek teisinę, tiek finansinę, tiek kitokią perkamo objekto patikrą¹¹⁹. O akcijų pardavėjo pareiga yra suteikti pirkėjui būtina informaciją apie bendrovės veiklą, bet jis „neturi pareigos perduoti pirkėjui įmonę arba įvesti pirkėją į ūkinę įmonės veiklą“¹²⁰.

3.5 Akcininkų pareigos prieš įmonės kreditorius

Skirtingai nuo individualių įmonių ir ūkinių bendrijų¹²¹, akcinė ir uždaroji akcinė bendrovė yra ribotos atsakomybės juridiniai asmenys, todėl akcininkai neatsako pagal bendrovių prievoles, o bankroto atveju, atsako tik tuo turtu, kurį sumokėjo išpirkdami akcijas. Akcininkai, kurie pilnai įvykdė ABĮ numatytą pagrindinę pareigą sumokėti už akcijas, nėra atsakingi už bendrovės skolas. Jei nėra pilnai jų apmokėję, tai atsakys tokia suma, kokios nėra sumokėję¹²², t.y. jiems iškils pareiga apmokėti likusią nesumokėtą dalį, kai

¹¹⁶ Liet. – visų įmanomų pastangų sudėjimas.

¹¹⁷ *Dictionary of Law. Fourth edition.* – Oxford: Oxford University Press, 1997.

¹¹⁸ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p. 33.

¹¹⁹ SERCAN, I. *Due diligence. Course material for law summer school M&A.* – Istanbul, 2006.

¹²⁰ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. *Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė.* – Vilnius: Jurisprudencija, 2006, Nr. 3(81), p. 24-31.

¹²¹ Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (Valstybės žinios: 2003, Nr.112-4991) (su pakeitimais ir papildymais) 2 str. 1 d.; Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas (Valstybės žinios: 2003, Nr.112-4990) 2 str. 4 d.

¹²² OWENS, K. *Law for business studies students.* – UK: Cavendish Publishing, 1995, p. 467.

to pareikalauja pati bendrovė arba jos kreditoriai. Taigi akcininkai turi turtinę pareigą prieš įmonės kreditorius.

Ribotos atsakomybės bendrovių akcinis kapitalas yra minimali bendro įmonės turto vertė, kuri gali būti padidinta bendru akcininkų sprendimu. Be to, tai yra minimalus turtas, kurį pirkėjai sumoka tam, kad mainais iš bendrovės gautų akcijas¹²³. Akcinis kapitalas nekinta, išskyrus atvejus, kai visuotinis akcininkų susirinkimas priima sprendimą jį padidinti arba sumažinti. Įstatinis kapitalas gali būti didinimas tik tuomet, kai jis yra visiškai apmokėtas, t.y. tik tada, kai yra iki galo atsiskaitoma su bendrove, kuri šiuo atveju yra laikoma akcininkų kreditore. Vadinasi, teisės gauti papildomų akcijų didinant įstatinį kapitalą įgyvendinimas yra siejamas su pareiga visiškai apmokėti pirmiau išleistas akcijas ir taip atsiskaityti su akcijas išleidusia bendrove, kuri gali būti laikoma akcininko kreditore, t.y. tinkamas pareigos atlikimas lemia galimybę įgyvendinti savo teises.

Taigi akcininkai turi pareigą už bendrovės prievolės atsakyti tik tuo turtu (piniginiais ar nepiniginiais įnašais), kurį sumoka įsigydamas bendrovės akcijas. Jei akcijos nėra visiškai apmokėtos, bendrovė ar jos kreditoriai bet kada gali pareikalauti akcininką iki galo susimokėti už akcijas.

3.6 Akcininko pareiga sumokėti mokesčius valstybei

Tai turtinė pareiga prieš valstybę, nors mokesčiai yra sumokami ne tiesiogiai jai, o Valstybinei mokesčių inspekcijai (toliau – VMI). Ši pareiga atsiranda tuomet, kai juridinis ar fizinis asmuo parduoda jiems nuosavybės teise priklausančias akcijas tiek akcijas išleidusiai bendrovei, tiek kitiems akcininkams, tiek tretiesiems asmenims.

Perleidžiant akcijas, asmenys gauna pajamas. Tai gali būti pelnas, jei akcijos yra parduodamos už didesnę kainą, nei jos buvo pirktos, arba nuostoliai, jei akcijos yra perleidžiamos nukritus jų kainai. Pastaruoju atveju mokesčių už akcijų pardavimą nereikia mokėti. Visais kitais atvejais už akcijų perleidimą mokesčius VMI reikės sumokėti, išskyrus įstatymų numatytas išimtis.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas nustato 15% dydžio mokestį nuo fizinio asmens gautų pajamų pardavus akcijas. Be to, šis mokestis mokamas ir nuo gaunamų

¹²³ ABBOTT, K.R., PENDLEBURY, N. *Business Law. 6th edition.* – London: DP Publications, 1996, p. 253.

dividentų ar pajamų, gautų skirstant vieneto pelną ar mažinant vieneto įstatinį kapitalą¹²⁴ (jei akcininkas pinigais ar natūra atsiima įnašus, tai nebus laikoma nauda ir nebus apmokestinama gyventojų pajamų mokesčiu)¹²⁵.

Pareigos mokėti mokesčius už pajamas, gautas pardavus akcijas, neiškyla, jei:

- Akcijos yra gautos paveldėjimo būdu¹²⁶;
- Dovanojimo būdu gautos pajamos iš sutuoktinių, vaikų (įvaikių), tėvų (įtėvių) ir senelių; taip pat iš kitų gyventojų dovanojimo būdu per mokestinį laikotarpį gautų pajamų suma (vertė), neviršijanti 24 pagrindinių NPD;

- Jei akcijos buvo įsigytos iki 1999 m. sausio 1 d.¹²⁷;
- Jei akcijos buvo įsigytos po 1999 m. sausio 1 d., tai mokesčių nereikia mokėti, jei akcijos yra parduodamos ne anksčiau negu po 366 dienų nuo jų įsigijimo dienos ir gyventojas 3 metus iki mokestinio laikotarpio, kuriame vertybiniai popieriai buvo parduoti arba kitaip perleisti nuosavybėn, pabaigos nebuvo savininkas daugiau kaip 10 procentų vieneto, kurio vertybiniai popieriai yra parduodami arba kitaip perleidžiami nuosavybėn, akcijų (dalių, pajų). Ši lengvata netaikoma tuo atveju, kai akcininkas akcijas parduoda arba kitaip perleidžia nuosavybėn šių akcijų emitentui¹²⁸.

Jei akcijas turi juridinis asmuo, tai jam taip pat kyla pareiga sumokėti mokesčius nuo gautų dividendų¹²⁹ mokant 10 procentų mokestį¹³⁰, o už pelną, gautą pardavus akcijas, mokamas 15 procentų mokestis¹³¹, nes akcijos laikomos turtu, kaip jį apibrėžia Pelno mokesčio įstatymo 13 str. 1 d.

Parduodant akcijas ar gaunant dividendus proporcingai nuo turimų akcijų, akcininkai privalo sumokėti mokesčius. Mokesčiai yra nuskaičiuojami pačių bendrovių, kurių akcijas turi, todėl akcininkas turi pasyvią turtinę pareigą mokėti mokesčius. Parduodant akcijas gali būti ir kitų išlaidų, pavyzdžiui, notariniai mokesčiai už materialiujų akcijų indosavimą, makleriui mokami mokesčiai už tarpininkavimą ir kt. Šios pareigos būtų aktyvios turtinės

¹²⁴ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčių įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.141-5396) (su pakeitimais ir papildymais), 2 str. 14 d., 5str. 2 d., 12 str. 1 d.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas komentaras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: www.vmi.lt.

¹²⁶ *Cit. op.* Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, 17 str. 19 d.

¹²⁷ *Ibid.*, 17 str. 22 d.

¹²⁸ *Ibid.*, 17 str. 23 d.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.141-5388) (su pakeitimais ir papildymais), 4 str. 4 d. 2 p. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo apibendrintas komentaras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. kovo 26 d.], 4 str. 4 d. 2 p. Prieiga per internetą: www.vmi.lt.

¹³⁰ *Cit. op.* Pelno mokesčio įstatymas 5 str. 2 d.

¹³¹ *Ibid.*, 5 str. 1 d.

pareigos, nes akcininkas turi susimokėti už notaro ar maklerio paslaugas. Taigi, specialios mokestinės pareigos priklauso nuo kiekvienos konkrečios situacijos.

III. Akcininkų pareigos, nustatytos bendrovės steigimo dokumentuose

Iki šio amžiaus pradžios buvo nesutariama, ar bendrovės steigimo sandoriai įpareigoja akcininkus *inter se* ir ar tai yra sutartis tarp akcininkų ir bendrovės. Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų sprendime *Quin & Axtens Ltd v. Salmon* [1909] A.C. 442¹³² konstatavo, kad bendrovės steigimo dokumentai gali nustatyti teises ir pareigas tarp akcininkų ar tarp akcininkų bei bendrovės.

1. Bendrovės steigimo dokumentuose nustatytos akcininkų pareigos bendrovei

Steigimo sutartimi akcininkas įsipareigoja jos laikytis¹³³. Bendrovės steigimo dokumentuose¹³⁴ yra nustatomos taisyklės, kuriomis įmonės valdymas yra deleguojamas fiziniams asmenims. Šie dokumentai apibrėžia riziką, tenkančią akcininkams¹³⁵. Lietuvoje steigiamaisiais dokumentais yra laikomi įstatai, steigimo sandoris, bendrieji nuostatai, jiems prilyginami juridinių asmenų nuostatai, statutai ir kiti jų steigimo dokumentai¹³⁶. Kiekvienas asmuo, pasirašantis steigimo dokumentus privalo priimti bent vieną išleidžiamą bendrovės akciją, o pasirašomų akcijų skaičius turi būti nurodytas prie akcininko vardo. Steigiamieji dokumentai nustato ne tik kokia bendrovė (UAB ar AB) yra steigiama, kaip ir kas valdys įmonę, kiek akcijų bus išleidžiama, kokia jų vertė, kiek akcininkų, bet ir kaip bus keičiamas įsatinis kapitalas, kaip bus naudojamosi akcininkų balsavimo teise priimant esminius sprendimus ir kita. T.y. bendrovės steigimo dokumentuose nustatomos taisyklės, kaip bus valdoma bendrovė ar keičiamas jos kapitalas.

Tam tikros akcininkų teisės ir pareigos priklauso nuo akcijų klasės. Bendrovės steigimo sandoryje numatant akcijų klases, netiesiogiai numatomos ir akcininkų pareigos, t.y. akcininkas privalo vykdyti pareigas, numatytas įstatymuose ir susijusias su turimų akcijų klase. Pavyzdžiui, akcininkai, turėdami bendrovės darbuotojų akcijų, privalo laikytis jų pirkimo ir pardavimo tvarkos (ABĮ 43 str. 2 d., 3 d.). Bendrovės įstatuose gali būti detalizuojama akcijų perleidimo tvarka, tačiau ji neturi prieštarauti įstatymo nuostatoms.

¹³² CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 42.

¹³³ *Ibid.*, p. 43.

¹³⁴ Sąvokų naudojimas priklauso nuo jurisdikcijos: Anglijoje tai vadinami memorandumais ir bendrovės įstatais (angl. – memorandum of association and articles of association), o Lietuvoje – steigimo dokumentais.

¹³⁵ FERRARINI, G., et al. *Reforming Company and takeover Law in Europe.* – UK: Oxford University press, 2004, p. 57.

¹³⁶ *Cit.op.* CK 2.46 str. 1 d.

Kitas pavyzdys: UAB įstatuose gali būti nustatoma, kad bendrovės akcijų savininkas gali parduoti ar kitaip perleisti dalį savo akcijų kito asmens nuosavybėn tik gavęs valdybos sutikimą; sutikimo perleisti akcijas galima neduoti tik tada, kai dalies akcijų perleidimas padidina akcininkų skaičių daugiau negu nustatyta ABĮ 2 str. 4 d.; apie sutikimą ar draudimą perleisti akcijas turi būti pranešta akcininkui per 15 dienų nuo jo pareiškimo gavimo dienos. Skirtingai nei UAB, akcinėms bendrovėms draudžiama varžyti akcijų savininkų teisę ABĮ nustatyta tvarka parduoti ar kitaip perleisti akcijas kito asmens nuosavybėn. Skirtingai nei Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje yra susiformavęs požiūris, kad bendrovės įstatai gali numatyti tik akcininkų teises, bet nenumato jų pareigų. Taigi bendrovės steigimo dokumentai gali numatyti naujas akcininko, kaip juridinio asmens dalyvio, pareigas arba detalizuoti įstatymų numatytų pareigų įvykdymo procedūrą.

2. Bendrovės steigimo dokumentuose nustatytos akcininkų pareigos kitiems akcininkams

Šios pareigos yra susijusios su bendrovės valdymu. Jos gali būti tiek aktyvios, tiek ir pasyvios, priklausomai nuo to, ar akcininkui kyla pareiga atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo veiksmų atlikimo.

Dažniausi yra balsavimo ir akcijų perleidimo procedūras nustatantys susitarimai. Steigimo dokumentuose akcininkai susitaria, kokią balsavimo teisę suteiks atitinkama akcija tam tikru atveju arba kaip ji bus apribojama. Bendrovės steigimo dokumentuose akcininkai gali numatyti, kad AB akcininkas, norėdamas parduoti akcijas, pirmiausia jas privalo pasiūlyti kitiems tos AB akcininkams. Tokia pareiga gali būti nustatoma AB akcininkams, nes UAB akcininkai tokią pareigą turi pagal ABĮ 47 str. Jei susitariama, kad akcijas parduodantys akcininkai privalės pirmiausia jas pasiūlyti kitiems akcininkams, tai šis susitarimas turi būti taikomas visiems tos pačios rūšies akcijų savininkams¹³⁷. Akcininkai taip pat gali susitarti dėl pirmenybės teisės pasirašyti naujai išleistas akcijas įgyvendinimo įstatinio kapitalo didinimo atveju, t.y. esant pirminei akcijų apyvartai. Taip pat akcininkai steigimo dokumentuose gali susitarti, kaip bus sprendžiami ginčai tarp akcininkų jau aptartos padėties be išėities (angl. – deadlock) atveju.

Taigi bendrovės steigimo dokumentuose nustatomos pareigos prieš kitus akcininkus

¹³⁷ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 66.

yra turtinio pobūdžio. Akcininkai steigimo dokumentuose gali nustatyti naujas arba detalizuoti įstatymų nustatytas pareigas, tačiau visais atvejais toks jų nustatymas neturi prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms.

IV. Akcininkų pareigos, nustatytos akcininkų sutartimis

Be bendrovės steigiamųjų dokumentų, akcininkų pareigos kitiems akcininkams gali būti numatomos ir akcininkų sutartyse. Akcininkų sutartys – tai akcininkų susitarimas kaip bendras aktas, kaip priemonė, kuri reguliuoja akcininkų teises ir pareigas *inter se*¹³⁸. Dažniausiai jos yra paprastos ir atskleidžia bendrovės akcininkų tikslus ir interesus. Akcininkų sutartimis yra papildomi, bet ne keičiami bendrovės steigimo dokumentai, t.y. bendrovės steigimo dokumentai turi didesnę galią¹³⁹. Kai kurie susitarimai gali būti sudaromi išimtinai tarp įmonės ir kai kurių akcininkų (-o), pavyzdžiui, rašytinio išsipareigojimo dėl informacijos išsaugojimo pasirašymas, kiti – tarp pačių akcininkų, taip užtikrinant jų laisvę priimti sprendimus, kurie numato ne tik akcininkų teises, bet ir pareigas. Emitentas pagal Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių komisijos nutarimu „Dėl periodinės ir papildomos informacijos rengimo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“¹⁴⁰ patvirtintas taisyklės periodiškai privalo pateikti visų akcininkų tarpusavio susitarimus, apie kuriuos emitentas žino ir dėl kurių gali būti ribojamas vertybinių popierių perleidimas ir (arba) balsavimo teisės. Taigi akcininkų sutartys yra labai svarbios, nes ne tik sukuria teises ir pareigas tarp jas pasirašiusiųjų, bet įtakoja ir bendrovės valdymą.

Akcinių susitarimai – sutartys tarp akcininkų grupės ar visų akcininkų bei tarp akcininkų ir bendrovės¹⁴¹, todėl joms yra taikomi bendri sutarčių teisės principai¹⁴², CK sutarčių teisės bendrosios nuostatos, vadinasi, akcininkai negali susitarti dėl tų dalykų, kurie yra draudžiami imperatyviomis įstatymo normomis, t.y. akcininkų sutartyse galima numatyti tik tokias pareigas, kurių nedraudžia įstatymai. Pavyzdžiui, ABĮ 17 str. 1 d. reguliuoja nevisiškai apmokėtų akcijų statusą – jos nesuteikia balsavimo teisės, tačiau akcininkas gali dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime ir tokio jų statuso akcininkai negali pakeisti sudarydami sutartį su kitais akcininkais ar pačia bendrove. Tai, kad nematerialiosios akcijos yra nevisiškai apmokėtos, pažymima įrašu šias akcijas pasirašiusio asmens vertybinių popierių sąskaitoje – nurodoma sumokėta už šias akcijas suma, trūkstama suma ir mokėjimo termino pabaiga. Šie duomenys taip pat nurodomi akcininkui išduodamame jo vertybinių

¹³⁸ *Ibid.*, p. 4.

¹³⁹ *Ibid.*, p. 13.

¹⁴⁰ 2007 m. vasario 23 d. Vertybinių popierių komisijos nutarimas Nr. 1K-3 „Dėl periodinės ir papildomos informacijos rengimo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios: 2007, Nr.26-979).

¹⁴¹ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 3.

¹⁴² *Ibid.*, p. 8.

popierių sąskaitos įrašė¹⁴³. Todėl akcininkai savo susitarimu negali nustatyti, kad nevisiškai apmokėtos akcijos suteikia teisę balsuoti ar teisę į dividendus, nes tai pažeistų imperatyvias įstatymo normas. Tačiau skirtingai nuo įprastų sutarčių, akcininkų santykiai nenustoja egzistavę pasibaigus akcininkų sutarčiai¹⁴⁴.

Akcininkų sutartyse įtvirtintos akcininkų pareigos skiriasi nuo bendrovės įstatuose ar kituose steigimo dokumentuose numatytų pareigų¹⁴⁵ tuo, kad akcininkų sutartys yra privalomos tik jas pasirašiusiems asmenims. Viena iš priežasčių yra ta, kad akcininkų sutartys nebūtinai yra išviešinamos¹⁴⁶ juridinių asmenų registre, išskyrus atvejus, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nusprendžia jas pavišinti¹⁴⁷, todėl naujas akcininkas gali neturėti galimybių susipažinti su tokiais sutartimis. Bendrovės steigimo dokumentai ir akcininkų sutartys turi įstatyminę galią juos priimantiems asmenims¹⁴⁸. Tarkime, kad akcininkai, kurie investavo minimalų kapitalą verslui vystyti, nori gauti banko paskolą ar garantiją. Akcininkai gali susitarti, kad šios priemonės padidinti investicijas yra nenaudingos ar yra neįmanomos, pavyzdžiui, bankas atsisako teikti paskolą, tuomet akcininkai gali susitarti, kad kiekvienas iš jų *pro rata* pagrindu padarys įnašą į bendrovės sąskaitą. O tai paprasčiausiai reiškia, kad akcininkų įsipareigojimų išplėtimas finansuojant bendrovę bus apibrėžiamas kaip akcininkų materialinis suinteresuotumas (turimas akcijų procentas) įmonės akcijomis. Tai pagrindžiama ABĮ nuostata, kad bendrovių įstatinis kapitalas gali būti padidinamas naujų bendrovės akcijų emisija arba tų pačių akcijų vertės padidiniu papildomais akcininkų įnašais. Pavyzdžiui, trys lygiateisiai partneriai įsteigdami UAB gali susitarti, kad kiekvienas iš jų įsipareigoja atsakyti viena trečiąja dalimi už kiekvieną įmonės ateityje sudaromą įsipareigojimą nusiperkant daugiau įmonės akcijų. Šio susitarimo šalys turės laikytis jo nuostatų ir privalės vykdyti jose nustatytas pareigas.

Teisės aktuose numatytas balansas tarp akcininkų teisių įgyvendinimo, siekiant gerbti kiekvieno akcininko teises, ne kiekvienu atveju yra pateisinamas ar tinkamas¹⁴⁹. Akcininkų susitarimai gali būti įtvirtinti akcininkų sutartimis ir papildo bendrovės steigimo

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *R. Adomavičiaus v. UAB „Valstiečių laikraštis“*, Nr. 3K-3-976/2000, kat. 45.

¹⁴⁴ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 11.

¹⁴⁵ *Ibid.* p. 18.

¹⁴⁶ *Ibid.*, p. 12.

¹⁴⁷ Sprendimas pavišinti akcininkų sutartis gali būti priimamas tuomet, kai sutarį sudaro visi bendrovės akcininkai.

¹⁴⁸ DINE, J., *Company Law.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2001, p. 74.

¹⁴⁹ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 1.

dokumentus¹⁵⁰. Be to, akcininkų sutartimi gali būti detalizuojamos įstatymų nustatytos pareigos. Akcininkai tarpusavio sutartimis gali nustatyti pareigas prieš įmonę ar kitus akcininkus. Iš kitos pusės, akcininkai gali sudaryti sutartį su pačia bendrove ir numatyti, kokias pareigas jie privalės atlikti valdant įmonę. Taigi akcininkų sutartys gali numatyti naujas ar detalizuoti įstatymų numatytas akcininkų pareigas prieš bendrovę ir kitus akcininkus arba sureguliuoti tuos atvejus, kurių nereguliuoja steigiamieji dokumentai: siekiant sureguliuoti specialius santykius tarp akcininkų, apsaugoti konfidencialią informaciją ar mažumos akcininkų teises, suteikiamas steigiamaisiais dokumentais, ir kita¹⁵¹.

Vertybinių popierių rinkos įstatymo 36 str. 1 d. nustatomas atvejas, kai akcininkų susitarimų nėra laikomasi: oficialaus siūlymo įgyvendinimo laikotarpiu oficialaus siūlymo teikėjui netaikomi jokie vertybinių popierių perleidimo apribojimai, numatyti bendrovės, dėl kurios akcijų teikiamas oficialus siūlymas, įstatuose, šios bendrovės ir jos vertybinių popierių savininkų susitarimuose arba šios bendrovės vertybinių popierių savininkų susitarimuose. Taigi yra išimčių, kad akcininkų pareigos, nustatytos akcininkų susitarimais, gali būti nevykdomos.

Akcininkų sutartys sudaromos akcijų antrinėje apyvartoje¹⁵², tačiau jos galimos ir akcijoms esant pirminėje apyvartoje, pavyzdžiui, sutartys dėl pirmenybės teisės įgyvendinimo įstatinio kapitalo didinimo atveju, kiek tai neprieštarauja įstatymams ir bendrovės įstatams.

1. Akcininkų sutartyse numatytos akcininkų pareigos kitiems akcininkams

Akcininkų sutartys dažniausiai yra ypatingos jau vien dėl juos sudarančių subjektų, pavyzdžiui, mažumos akcininkai gali susitarti dėl balsavimo visuotinio akcininkų susirinkimo metu. Santykiai tarp mažos bendrovės akcininkų yra panašūs į partnerystės santykius, kai kiekvienas asmuo turi teisę pasisakyti priimant reikšmingus bendrovei sprendimus. Akivaizdu, kad visuotinio akcininkų susitarimo nereikia vienasmenėje bendrovėje, t.y. bendrovėje, turinčioje vieną akcininką. Akcininkas gali dalyvauti sudarant sandorį, kai įmonėje yra daugiau nei vienas akcininkas, arba, bendrovei išaugus, siekiant pritraukti naujus investuotojus. Tuomet atitinkamai yra pasidalinama akcininkų atsakomybė

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*, p.2.

¹⁵² Pavyzdžiui, sutartys dėl akcijų perleidimo kitiems akcininkams arba tretiesiems asmenims.

už sudarytus sandorius, proporcingai turimoms akcijoms pasiskirsto pareigos bendrovei, kitiems akcininkams bei tretiesiems asmenims. Akcininkų sutartys gali nustatyti taisykles, nurodančias, kaip ateityje bus vykdomos pareigos prieš bendrovę. Taigi akcininkas turi teisę sutartimi su kitais akcininkais susitarti dėl bendro savo teisių įgyvendinimo, susilaikyti nuo savo teisių įgyvendinimo ar savo teisių perleidimo kitiems asmenims.

Akcininkų sutartys gali numatyti jas sudariusių akcininkų išipareigojimus dėl balsavimo visais ar atskirais visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės klausimais, dėl susirinkimo sprendimų ar neturtinių teisių įgyvendinimo, konfliktų tarp akcininkų sprendimo būdų, taip pat mechanizmą, kaip ta sutartis gali būti pataisoma ar panaikinama. Akcininkų sutartis sudaroma laisva valia, tačiau iš jų kylančios pareigos akcininkams yra privalomos ir jas turi vykdyti. Dažniausiai tie susitarimai būna paprasti, kiti gali būti sudėtingesni:

1. **Balsavimo susitarimai** yra sudaromi raštu tarp dviejų ar daugiau akcininkų, kurie gali perleisti balsavimo teises vienas kitam arba susitarti, kaip bus balsuojama visuotiniame akcininkų susirinkime priimant konkrečius sprendimus¹⁵³. Akcininkai taip pat gali susitarti ir balsavimo taisykles įtraukti į visų akcininkų sutartį arba jas įtvirtinti bendrovės steigimo dokumentuose. Balsavimo sutartimi akcininkai įgyja pareigą akcininkų susirinkimo metu balsuoti taip, kaip buvo nuspręsta ta sutartimi. Kitais žodžiais tariant, akcininkai susitaria, kaip pasinaudos savo balsavimo teise¹⁵⁴.

Akcininkų susitarimai dėl balsavimo visuotiniame akcininkų susirinkime, pavyzdžiui, kai mažumos akcininkai susitaria, kad t.t. klausimu bus balsuojama „už“, o kitu – „prieš“ yra laikomi akcininkų apsaugos priemone, nes tokios sutartys sudaromos siekiant palengvinti savo interesų įgyvendinimą arba juos apginti (mažumos akcininkų atveju). Nuo to, kokią statusą turi akcininkai¹⁵⁵, sudarantys balsavimo sutartį, t.y. ar jie yra mažumos, ar daugumos akcininkai, priklausys sutarties dėl balsavimo įtaka priimamiems sprendimams. Taigi pagal balsavimo sutartis akcininkai išipareigoja atlikti tam tikras pareigas arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų, pavyzdžiui, išipareigoja nebalsuoti¹⁵⁶ sprendžiant t.t. klausimą.

Prie balsavimo sutarčių sudarymo reikėtų paminėti akcininko teisę įgaluoti kitą akcininką jam atstovauti visuotiniame akcininkų susirinkime ir nustatyti, kaip įgaliotas akcininkas turės balsuoti. Tai laikoma vienašališku įgaliojimo akcininko išipareigojimu, kuris

¹⁵³ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 12

¹⁵⁴ WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition.* – Denmark: Jurist, 1993, p. 208.

¹⁵⁵ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 28.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 27.

skiriasi nuo akcininko balsavimo teisių perleidimo ar susitarimų, sudarytų tarp akcininkų dėl balsavimo konkrečiu klausimu visuotiniame akcininkų susirinkime¹⁵⁷.

Akcininkas, turėdamas balsavimo teisę, visuotiniame akcininkų susirinkime gali balsuoti taip, kaip jam yra parankiau¹⁵⁸. Tačiau balsavimo susitarimai gali paskatinti akcininkus siekti bendrų tikslų valdant bendrovę. Per balso teisę akcininkas veikia kaip fizinis asmuo, o įgyvendindamas ją visuotiniame akcininkų susirinkime, akcininkas su kitais akcininkais veikia kaip bendrovės organas. Todėl nuo to, kokios bus balsavimo sutartyse nustatytos akcininkų pareigos, priklausys sprendimų visuotiniame akcininkų susirinkime priėmimas.

2. ***Akcininkų sutartys vieną įmonę prijungiant prie kitos.*** Tais atvejais, kai viena bendrovė prijungiama prie kitos akcininkų sutartimi, pagal kurią pasidalinama prijungiamos bendrovės akcijomis, gali būti nusprendžiama, kaip bus dalinamasi prijungiamos bendrovės akcijomis, kaip pasikeis akcininkų teisės, ar bus nustatomi kokie nors jų akcininkų veiksmų apribojimai ar ne. Tokiomis sutartimis kontroliuojamas akcijų perleidimas. Tokie apribojimai leidžia akcininkams kontroliuoti, kas nuosavybės teise valdo ir ateityje valdys tos bendrovės akcijas, nes tai riboja akcininkų galimybes perparduoti savo vertybinius popierius. Tačiau viena pagrindinių priežasčių, kodėl minimas atvejas neturi būti numatomas bendrovės įstatuose, – tai siekis garantuoti, kad nereikės kas kart perregistruoti įstatų ar pildyti prospektų, atlikti kitų procedūrų, numatytų kiekvienos valstybės teisės aktuose.

3. ***Akcininkų susitarimai dėl turimų vertybinių popierių perleidimo*** nustato akcininko pareigą prieš parduodant akcijas pirmiausia pasiūlyti jas kitiems akcininkams arba parduoti tik gavus bendrovės valdybos pritarimą¹⁵⁹. Tokie susitarimai neturi prieštarauti pirmenybės teisės, numatytos bendrovės steigimo dokumentais, reglamentavimui¹⁶⁰. Dėl apribojimų, taikomų akcijų pardavimui, akcininkai įgyja teisę kontroliuoti, kas taps akcininku jų bendrovėje. Tokie akcijų pirkimo – pardavimo apribojimai yra nustatomi akcininkų sutartyse, bet ne bendrovės įstatuose, kad akcininkams būtų lengviau pakeisti, panaikinti ar papildyti tokią sutartį. Siekiant užtikrinti akcijų turėtojų kontrolę, akcininkai turi

¹⁵⁷ WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition.* – Denmark: Jurist, 1993, p. 207.

¹⁵⁸ DINE, J., *Company Law.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2001, p. 120.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 65.

¹⁶⁰ *Ibid.*, p. 13.

teisę sutartimi apriboti teisę akcijas parduoti tam tikrą laikotarpį¹⁶¹, pavyzdžiui, penkerius metus. Tačiau tokie atvejai yra retai tikėtini, ypač jei bendrovės akcijomis yra prekiaujama antrinėje akcijų apyvartoje. Dažniausiai akcijų perleidimą apribojančiose sutartyse numatoma, kad akcijos negali būti perleidžiamos be valdybos, direktoriaus ar daugumos akcininkų pritarimo, tvirtinamo rezoliucija. Taigi akcininkas įgyja pareigą laikytis specialios procedūros, taikomos akcijų pardavimui. Informacija apie tokias procedūras turi būti pateikiama kartu su akcijų sertifikatais, patvirtinančiais akcininkų teisę į tam tikros bendrovės akcijas¹⁶². Jeigu akcijos yra nematerialiosios, tuomet informacija turėtų būti pateikiama rašytiniu pranešimu kiekvienam akcininkui asmeniškai.

4. ***Akcininkų susitarimai dėl trečiųjų asmenų.*** Akcininkai savo sutartimi gali numatyti, kad prieš perleidžiant akcijas trečiajam asmeniui, akcijas parduodantis akcininkas gaus trečiojo asmens sutikimą laikytis akcininkų sutarties nuostatų¹⁶³. Tokiais atvejais trečiasis asmuo, norėdamas tapti akcininku, turi pritarti konkrečioms jų susitarimams.

5. ***Mažumos akcininkų pareiga nepiktnaudžiauti veto teise.*** Veto teisė mažumos akcininkams gali būti suteikiama akcininkų sutartimi, numatant atvejus, kada galima ja pasinaudoti, pavyzdžiui, mažumos akcininkai turi teisę vetuoti priimant sprendimus, labai svarbius bendrovės veiklai¹⁶⁴. Kai akcininkas neturi daugumos akcijų, jo balsai mažai įtakoja sprendimų visuotiniame akcininkų susirinkime priėmimą. Todėl suteikiama veto teise užtikrinama, kad sprendimai, būtini bendrovės tikslams pasiekti, nebus priimami be mažumos akcininkų pritarimo¹⁶⁵. Kartu su veto teise mažumos akcininkai įgyja pareigą protingai ja naudotis. Pareiga nepiktnaudžiauti veto teise siejasi su kitomis akcininkų pareigomis, tokiomis kaip sąžiningumo, rūpestingumo, todėl neįvykdžius vienos pareigos, turi būti tikrinama, ar įvykdyta ir kaip įvykdyta kita pareiga.

Taigi akcininkų sutartyse akcininkai ne tik numato, kaip bus balsuojama visais ar atskirais visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės klausimais, kaip bus įgyvendinamos neturtinės teisės, bet ir nustatomos pareigos, kurių reikia, kad minėtos sutarties tikslai būtų pasiekti: pareiga atitinkamai balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime, pareigą pasiūlyti kitiems akcininkams išpirkti akcijas prieš parduodant jas tretiesiems asmenims ir kt.

¹⁶¹ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 119.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ *Ibid.*, p. 18.

¹⁶⁴ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p.180.

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 203.

2. Akcininkų sutartyse numatytos akcininkų pareigos bendrovei

Akcininkai ir bendrovė dėl įvairių priežasčių gali sudaryti tarpusavio sutartis. Viena iš jų gali būti konfidencialumo susitarimas, pagal kurį akcininkas įsipareigoja neatskleisti konfidencialios informacijos. Nekonkuravimo susitarimas taip pat priskiriamas prie akcininkų ir bendrovių sudaromų sutarčių grupės. Akcininkų ir bendrovės sutartys dažniausiai būna sudėtingos.

2.1 Akcininko pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos

Tai neturtinė akcininko pareiga. Konfidenciali informacija – tai tokia informacija, kurią bendrovė laiko slapta, viešai neskelbtina. Bene populiariausia informacijos apsaugos priemonė¹⁶⁶, taikoma tiek pačioje bendrovėje, tiek palaikant santykius su klientais ar partneriais, nors ir nėra visiškai teisiškai sureguliuota, yra konfidencialumo susitarimai¹⁶⁷ tarp bendrovės ir akcininko, pagal kuriuos pastarasis įsipareigoja neatskleisti bendrovės komercinės (gamybinės)¹⁶⁸ ar kitokios konfidencialios informacijos. Kas yra laikoma komercine (gamybine) paslaptimi, nustatoma teisės aktais, bendrovės steigimo sutartimi, susitarimais tarp akcininkų ir bendrovės, o kai akcininkas turi darbuotojų akcijų – darbo tvarkos taisyklėmis, darbo sutartimi ar pareiginiiais nuostatais.

Konfidencialios informacijos samprata. ABĮ 16 str. 1 d. 3 p. ir 18 str. nustato vieną iš neturtinių akcininko teisių – teisę gauti informaciją apie bendrovės veiklą. Akcininko teisė į informaciją nėra absoliuti ir gali būti ribojama. CK 1.5 str. 4 d. nustato, kad teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. ABĮ nenustato pagrindų, kuriems esant akcininkui neteiktina informacija apie bendrovės veiklą, todėl bendrovė pati sprendžia, kokią informaciją laikyti konfidencialia ir kokios nepateikti akcininkui. Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti užtikrinta priešišku interesų – akcininko teisės į informaciją ir bendrovės intereso apsaugoti

¹⁶⁶ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p. 27.

¹⁶⁷ ŠČUKAS, L. *Konfidencialumo sutartys: praktiniai aspektai.* – Vilnius: Juristas, 2004, Nr. 10.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 3 str. 19 punkte komercinė paslaptis apibrėžiama kaip ūkio subjektui priklausanti ir viešai neatskleista techninė, technologinė, komercinė ar organizacinė informacija, dėl kurios slaptumo išsaugojimo ūkio subjektas imasi tam tikrų priemonių.

konfidencialią informaciją – pusiausvyra. Taigi yra paliekama galimybė riboti informacijos pateikimą akcininkui būtiniais atvejais, kurių visų įstatymų leidėjas negali numatyti¹⁶⁹.

Atsižvelgiant į bendrovei įstatymų nustatytus reikalavimus paskelbti ar pateikti susipažinti tam tikrus duomenis, visą informaciją, kurią akcininkas turi teisę gauti, galima skirstyti į bendro ir specifinio pobūdžio. Bendro pobūdžio informacija laikytina tokia, kurią kiekvienas akcininkas turi teisę gauti be apribojimų ar sąlygų. Šiai informacijos kategorijai priskiriami bendrovės įstatai, metinės finansinės atskaitomybės ataskaitos, bendrovės metiniai pranešimai, auditoriaus išvados bei audito ataskaitos, visuotinių akcininkų susirinkimų protokolai ir kiti dokumentai, kuriais informinami visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai, stebėtojų tarybos pasiūlymai, akcininkų sąrašai, stebėtojų tarybos ir valdybos narių sąrašai ir kiti bendrovės dokumentai, kurie turi būti vieši pagal įstatymus ir kuriuose nėra komercinės (gamybinės) paslapties¹⁷⁰. Bendro pobūdžio informacijos akcininkui neturėtų būti atsisakoma suteikti. Šio pobūdžio informaciją įstatymas nustato kaip minimalią, kuri juridinio asmens dalyviui būtina, siekiant apsaugoti savo, kaip akcininko, pagrindines teises, spręsti dėl investavimo į akcijas tikslingumo. Ji nėra konfidenciali, jos atskleidimas nekelia pavojaus bendrovės veiklai. Specifinio pobūdžio informacija – tokia, kuri yra reikšminga bendrovės ūkinei veiklai¹⁷¹ ir kuriai gauti akcininkas privalo įvykdyti įstatyme nustatytas sąlygas. Nustatydamas tam tikras sąlygas specifinės informacijos pateikimui, įstatymas pažymi, kad ši informacija bendrovės interesų apsaugai yra reikšmingesnė nei bendro pobūdžio, todėl esant pavojui, kad ją atskleidus bendrovė patirs žalą, jos pateikimas gali būti ribojamas.

Pareigos turinys. Ši pareiga yra tiek pasyvi, tiek ir aktyvi. Akcininkas, kuriam yra atskleista konfidenciali informacija, turi susilaikyti nuo veiksmų, kuriais ta informacija bus perduodama asmenims, kurie neturi teisės šios informacijos gauti, tiek ir užtikrinti, kad jis, disponuodamas šia informacija, nesukels pavojaus teisėtiems bendrovės interesams. Konfidencialumo sutartyse turėtų būti išsamiai apibrėžta, kokie veiksmai yra laikomi pažeidžiančiais konfidencialumo pareigą. Taip pat jose reikėtų nustatyti pareigą imtis visų priemonių, kad informacija, kuriai suteiktas konfidencialumo statusas, nebūtų atskleista

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje *Viačeslav Norkus v. UAB „Fonas“*, Nr. 3K-3-801/2002, kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1

¹⁷⁰ *Cit.op.* ABĮ 18 str. 1 d.

¹⁷¹ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p.227.

tretiesiems asmenims, t.y. turėtų būti įtvirtinta ne tik pasyvi pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos, bet ir pareiga imtis visų įmanomų priemonių, kad tokia informacija nebūtų atskleista¹⁷². Taigi konfidencialumo pareiga pasireiškia dvejopai – akcininkai individualiai ar akcininkų susirinkimo metu gautą informaciją¹⁷³ turi saugoti konfidencialiai, taip pat jie turi rūpintis, kad ir kiti asmenys užtikrintų konfidencialios informacijos apsaugą. Nesilaikančio šių reikalavimų akcininko elgesį teismas gali laikyti nesąžiningu ir įstatymo nustatyta tvarka apriboti tokio akcininko teisę į informaciją¹⁷⁴.

Pareigos atsiradimo pagrindai. Pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos gali kilti iš akcininko nustatytos formos rašytinio įsipareigojimo, kuriuo akcininkas pasižada neatskleisti komercinės (gamybinės) paslapties arba gali būti numatoma konfidencialumo sutartyje, kurią akcininkas sudaro su bendrove prieš gaudamas konfidencialią informaciją¹⁷⁵. Akcininko pareiga saugoti konfidencialią informaciją, t.y. neatskleisti komercinės (gamybinės) paslapties yra įtvirtinama rašytiniu įsipareigojimu¹⁷⁶, kuris patvirtinamas bendrovės antspaudu bei bendrovės atstovo parašu. Rašytinis įsipareigojimas dėl informacijos išsaugojimo yra civilinė sutartis ir sukuria akcininkui ir bendrovei teises ir pareigas. Akcininkas įgyja teisę reikalauti informacijos ir priima prievolę neskleisti gautos informacijos (duomenų), o bendrovei atsiranda pareiga teikti reikalaujamus duomenis. Paprastai nurodoma, jog informaciją, kuri yra konfidenciali, šalis gali paskelbti tik gavusi išankstinį kitos šalies sutikimą. Konfidencialumo sutarties šalys iš esmės gali susitarti, kad bet kokia informacija bus laikoma konfidencialia, o kokia informacija laikoma konfidencialia, sutartyje turėtų būti apibrėžta itin tiksliai¹⁷⁷.

Konfidencialumo pareiga gali būti numatoma ir nekonkuravimo susitarimu, kuris dar vadinamas susitarimu tarp akcininkų *inter se*¹⁷⁸. Tokie susitarimai gali numatyti ne tik akcininko pareigą neatskleisti konfidencialios informacijos, bet ir nekonkuruoti su

¹⁷² ŠČUKAS, L. *Konfidencialumo sutartys: praktiniai aspektai*. – Vilnius: Juristas, 2004, Nr. 10.

¹⁷³ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition*. – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 39.

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje *Viačeslav Norkus v. UAB „Fonas“*, Nr. 3K-3-801/2002, kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1.

¹⁷⁵ Pavyzdžiui, visuotinio akcininkų susirinkimo (toliau – VAS) metu gali būti pateikiama svarbi įmonės veiklai informacija, nes akcininkų susirinkimas, kaip aukščiausias įmonės organas, išreiškiantis bendrą akcininkų nuomonę esminiais įmonės teisinio statuso klausimais, sprendžia tik labai svarbius įmonės klausimus. Todėl įsipareigojimas neatskleisti konfidencialios informacijos, gautos VAS metu, gali būti įtvirtintas konfidencialumo sutartyje tarp bendrovės ir kiekvieno ar visų VAS dalyvavusių akcininkų arba įrašomas VAS protokole, kurį akcininkai pasirašo.

¹⁷⁶ *Cit.op.* ABĮ 18 str. 1 d.

¹⁷⁷ ŠČUKAS, L. *Konfidencialumo sutartys: praktiniai aspektai*. – Vilnius: Juristas, 2004, Nr. 10.

¹⁷⁸ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition*. – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 12

bendrove¹⁷⁹. Pareiga nekonkuruoti yra glaudžiai susijusi su pareiga nepanaudoti konfidencialios informacijos savo ar trečiųjų asmenų naudai. Nekonkuravimo susitarimai Lietuvoje nėra reglamentuojami, nors yra paplitę ir dažniausiai įtraukiami į darbo sutartį. Tokių susitarimą reikėtų sudaryti ne tik su bendrovės darbuotojais, bendrovės valdymo organų nariais, kurių veikla susijusi su svarbiais duomenimis, bet ir su akcininkais, kurie yra ir valdymo organų nariai, taip pat su akcininkais, turinčiais kontrolinį akcijų paketą, nes jie dėl užimamos pozicijos gali gauti esminės bendrovės veiklai informacijos, o vėliau – tiek būnant bendrovės dalyviais, tiek pardavus akcijas, panaudoti ją savo tikslams.

Jei t.t. konfidenciali informacija nėra numatyta sudarytoje konfidencialumo sutartyje ir ji yra atskleidžiama akcininkui, kai jis įgyvendina savo teises ir atlieka pareigas, tuomet akcininkas privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus, nustatytus CK 1.5 str. 1 d. Ar akcininkas laikosi minėtų reikalavimų bendrovės atžvilgiu, nustatoma analizuojant, ar jis elgiasi taip, kaip tokioje situacijoje elgtųsi apdairus, rūpestingas žmogus, ar nėra interesų konflikto.

Draudimas naudotis konfidencialia ar viešai neatskleista, bet bendrovės veiklai reikšminga, informacija savo ar trečiųjų asmenų interesais yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatyme¹⁸⁰. Nesvarbu, kaip ta informacija yra gaunama, t.y. ar ji atskleidžiama akcininkui asmeniškai, ar ją jis gauna akcininkų susirinkimo metu priimant bendrovei svarbius sandorius, jam yra draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai bandyti sudaryti savo ar trečiojo asmens sąskaita sandorius dėl vertybinių popierių, su kuriais informacija susijusi, kol ji bus viešai atskleista. Pasinaudojimas viešai neatskleista informacija yra apibrėžiamas kaip tiesioginis ar netiesioginis pasinaudojimas turima tikslia informacija apie planuojamus ar įvykusius esminius įvykius, susijusius su emitentais ar vertybiniais popieriais, kai viešai neatskleistos informacijos atskleidimas gali turėti didelę įtaką vertybinių popierių kainai¹⁸¹. Todėl akcininkui gali atsirasti prievolė atlyginti žalą, padarytą dėl neteisėto duomenų paskelbimo, t.y. dėl konfidencialumo pareigos pažeidimo. Konfidencialumo sutartyse už konfidencialumo pareigos pažeidimą yra nustatomos konkrečios pinigines baudos, kvalifikuotinos kaip prievolės įvykdymo užtikrinimas (CK 6.71 str.)¹⁸². Baudų dydis už konfidencialumo pareigos pažeidimą visais atvejais turėtų atitikti

¹⁷⁹ HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005, p. 228.

¹⁸⁰ *Cit.op.* Finansinių priemonių rinkų įstatymas, 3 str. 40 d., 62 str. 1 d.

¹⁸¹ Pavyzdžiui, akcijų kaina gali kisti priklausomai nuo bendrovės veiklos rezultatų – kai bendrovė veikia pelningai, asmenys yra labiau suinteresuoti investuoti į jos akcijas.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje

teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus ir turėtų būti nustatomas atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes – šalių santykius, informacijos svarbą, konfidencialumo pareigos pažeidimo sunkumą, nuostolių dydį ir kt.

Ne visais atvejais akcininkas turi laikytis pareigos neatskleisti konfidencialios informacijos. Tarybos Reglamento Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės statuto 49 str.¹⁸³ yra nustatytos išimtys, kada minėtos pareigos nereikia vykdyti: net ir baigę eiti savo pareigas bendrovės organų nariai privalo neatskleisti informacijos, kurią turi apie bendrovę, jei tokios informacijos atskleidimas gali pakenkti bendrovės interesams, išskyrus atvejus, kai tokią informaciją atskleisti reikalauja arba leidžia tos nacionalinės teisės, kuri taikoma akcinėms bendrovėms, nuostatos, arba kai tai yra atliekama dėl visuomenės interesų.

2.2 Akcininko pareiga „nepasisavinti“ bendrovės darbuotojų ar klientų

Akcininkai ir bendrovė sutartimi gali numatyti, kad akcininkas turi pasyvią teisę susilaikyti ir neparduoti daiktų ar neteikti paslaugų bendrovės klientams, kai akcininkas veikia ne bendrovės, o savo asmeniniais interesais. Panašiai gali būti numatyta nuostata dėl bendrovės darbuotojų įdarbinimo, kitais žodžiais tariant, „pasisavinimo“¹⁸⁴. Šių draudimų laikymosi laikotarpis yra numatomas sutartyje: gali būti susitarta, kad akcininkai nekonkuruos su bendrove tol, kol bus jos akcininkais ir kelis metus po tokio statuso netekimo. Akcininko pareiga neįdarbinti bendrovės darbuotojų ar neteikti paslaugų ar neparduoti daiktų bendrovės aptarnaujamiems klientams tais atvejais, kai akcininkas veikia savo interesais, siejasi su akcininkų susitarimu nekonkuruoti su bendrove. Taigi minėtos nuostatos gali būti įtrauktos į nekonkuravimo susitarimą.

Akcininkai neturi laikytis minėtos pareigos tuomet, kai susitarimu yra pažeidžiamas Romos sutarties 81(1) str.¹⁸⁵, išskyrus mažareikšmius (lot. – *de minimis*) susitarimus¹⁸⁶.

A. *Bieliauskas v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-647/2003, kat. 21.2.2.1.

¹⁸³ 2001 m. spalio 8 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto (L 294, 2001, p. 0001 – 0021).

¹⁸⁴ CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004, p. 33.

¹⁸⁵ Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Valstybės žinios: 2004, Nr.2-2).

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos nutarimas „Dėl reikalavimų ir sąlygų susitarimams, kurie dėl savo mažareikšmio poveikio nelaikomi Konkurencijos įstatymo 5 straipsnio 1 ir 2 dalių pažeidimu, patvirtinimo“ (2004m. gruodžio 9d., Nr.1).

2.3 Akcininko pareiga sumokėti už pasirašytas akcijas per sutartyje nustatytą terminą

Ši turtinio pobūdžio pareiga jau buvo aprašyta ankstesniuose skyriuose. Akcininkas, pasirašydamas sutartį su bendrove dėl naujai išleistų akcijų pasirašymo, turi laikytis joje numatytos akcijų apmokėjimo tvarkos ir termino. ABĮ nenustato tikslios datos, nuo kada akcininkas privalo apmokėti akcijas, tai yra akcininko ir bendrovės susitarimo dalykas. Tačiau atskaitos tašku yra laikoma diena, kada bendrovė įregistruoja naujų akcijų emisiją¹⁸⁷.

¹⁸⁷ WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition.* – Denmark: Jurist, 1993, p. 144.

Išvados:

1. Juridinių asmenų dalyvių dalyvavimas juridinio asmens valdyme išsiplėtė. Dėl padidėjusio investavimo į akcijas, prireikė detaliau apibrėžti akcininkų pareigas. Akcijos, kaip ypatingas civilinių teisinių santykių objektas, suponuoja specifines akcininkų pareigas. Nuo pačių pareigų pobūdžio priklauso jų atsiradimo momentas, kuris dažnai nesutampa su nuosavybės teisių į akcijas atsiradimo momentu.
2. Siekiant atskleisti akcininkų pareigų pobūdį ir turinį, akcijos gali būti skirstomos pagal įvairius kriterijus: pagal tai, kokiose šaltiniuose jos nustatomos, prieš kokius asmenis akcininkas įgyja pareigas, pagal pareigų privalomumą (imperatyvios ar dispozityvios), pagal akcininko veiksmus vykdant pareigas (jis turi atlikti tam tikrus veiksmus ar susilaikyti nuo jų atlikimo), pagal jų turtinį pobūdį (turtinės ar neturtinės), pagal akcijų rūšis bei akcijų pirminę ar antrinę rinką. Mokslinio tyrimo pagrindu darytina išvada, kad pirmieji du skirstymo kriterijai labiausiai padeda atskleisti akcininkų pareigų turinį ir esmę.
3. Išanalizavus akcininkų pareigų turinį, daroma išvada, kad pareigos yra persipinusios, vienos pareigos neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas gali suponuoti kitos pareigos netinkamą įvykdymą, pavyzdžiui, atskleidus konfidencialią informaciją, pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ir rūpestingai.
4. Pažymėtina, kad kiekvienos pareigos neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas akcininkui sukelia neigiamas pasekmes, kurios dažniausiai pasireiškia negalėjimu pasinaudoti savo, kaip akcininko teisėmis. Tačiau ne visos pareigos yra absoliučios, yra numatomos išimtys, kada pareigos neturi ar negali būti vykdomos. Be to, kai kurių pareigų įvykdymo procedūrą akcininkai tarpusavio sutartimi arba bendrovės steigimo dokumentais gali pakeisti arba detalizuoti, minėtuose dokumentuose numatyti papildomas pareigas siekiant užtikrinti tinkamą bendrovės veiklos tikslų įgyvendinimą.
5. Nors akcininkų pareigų reglamentavimas nėra sukoncentruotas viename teisės akte, atlikus CK, ABĮ, Vertybinių popierių įstatymo ir Finansinių priemonių rinkų įstatymo analizę, darytina išvada, kad reguliavimas atitinka dabartinius rinkos poreikius ir yra sistemingas. Tačiau daugelis akcininkų pareigų nėra detaliai reglamentuojamos, paliekant pačių akcininkų ar akcininkų bei bendrovės teisę esant poreikiui patiems sukonkretinti ir tiksliai apibrėžti pareigas sutartimis. Taip sudaromos prielaidos

teisinių santykių tarp bendrovės ir jų dalyvių (akcininkų) ar tarp pačių akcininkų stabilumui. Be to, dalis klausimų, susijusių su akcininko pareigų turinio išaiškinimu, paliekama teismo diskrecijai.

Literatūros sąrašas:

Teisės aktai:

1. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262) (su pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.12-489) (su pakeitimais ir papildymais).
3. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.17-626).
4. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.17-627).
5. Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.78-3058) (su pakeitimais ir papildymais).
6. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (Valstybės žinios: 2003, Nr.112-4991) (su pakeitimais ir papildymais) 2 str. 1 d.; Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas (Valstybės žinios: 2003, Nr.112-4990) (su pakeitimais ir papildymais).
7. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčių įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.141-5396) (su pakeitimais ir papildymais).
8. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.141-5388) (su pakeitimais ir papildymais).
9. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.12-499) (su pakeitimais ir papildymais).
10. Lietuvos Respublikos banko įstatymas (Valstybės žinios: 2006, Nr.48-1699) (su pakeitimais ir papildymais).
11. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (Valstybės žinios: 2007, Nr.12-498) (su pakeitimais ir papildymais).
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl uždaryjū akcinių bendrovių akcininkų - nematerialių akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų registravimo uždarosiose akcinėse bendrovėse taisyklių patvirtinimo“(Valstybės žinios: 2004, Nr. 132-4761).
13. Vertybinių popierių komisijos nutarimas „Dėl periodinės ir papildomos informacijos

- rengimo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios: 2007, Nr.26-979).
14. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos nutarimas „Dėl reikalavimų ir sąlygų susitarimams, kurie dėl savo mažareikšmio poveikio nelaikomi Konkurencijos įstatymo 5 straipsnio 1 ir 2 dalių pažeidimu, patvirtinimo“ (2004 m. gruodžio 9 d., Nr.1).
 15. 2000 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 45 dėl pranešimo apie koncentraciją pateikimo, nagrinėjimo ir bendrųjų pajamų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios: 2005, Nr. 14-469) (su pakeitimais ir papildymais).

Europos Sąjungos teisės aktai

1. 2006 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/43/EB dėl teisės aktų nustatyto metinės finansinės atskaitomybės ir konsoliduotos finansinės atskaitomybės audito (OL, 2006 L 157).
2. 2006 m. rugsėjo 6 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2006/68/EEB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvos 77/91/EEB nuostatas, susijusias su ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimu ir jų kapitalo palaikymu ir keitimu (OL, 2006 L 264).
3. 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji Tarybos direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo (OL, 1977 L 026).
4. 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/25/EC dėl bendrovių susijungimo (OL, 2004 L 142, p. 0012 – 0023).
5. 2001 m. spalio 8 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto (OL, 2001 L 294, p. 0001 – 0021).
6. 1983 m. birželio 13 d. Septintoji Tarybos direktyva (EEC) 82/349, pagrįsta 54(3)(g) Europos Bendrijos steigimo sutarties straipsniu, dėl konsoliduotų ataskaitų (OL, 1983 L 193/1).
7. 1989 m. gruodžio 30 d. Europos Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 4064/89 dėl įmonių koncentracijos kontrolės (OL, 1989 L 395, p. 1-12).

8. 2001 m. spalio 8 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto (OL, 2001 L 294, p. 0001 – 0021).

Travaux préparatoires

1. 2003 m. gegužės 21d. Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui Europos Sąjungos bendrovių teisės modernizavimo ir sustiprinto įmonės valdymo: pažangos plėtojimo planas (COM/2003/0284).
2. 2002 m. lapkričio 4 d. aukšto lygio ekspertų baigiamasis pranešimas dėl modernios Europos bendrovių teisės reguliavimo sistemos (Final Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf;

Specialioji literatūra lietuvių kalba:

1. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis.* – Vilnius: Justitia, 2002.
2. MIKELĖNAS, V., BARTKUS, G., MIZARAS, V., KESERAUSKAS, Š. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* – Vilnius: Justitia, 2002.
3. KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. *Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė.* – Vilnius: Jurisprudencija, 2006, Nr. 3(81).
4. ŠČUKAS, L. *Konfidencialumo sutartys: praktiniai aspektai.* – Vilnius: Juristas, 2004, Nr. 10.
5. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo *apibendrintas komentaras* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: www.vmi.lt.
6. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo *apibendrintas komentaras* [interaktyvus] [Žiūrėta 2007 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: www.vmi.lt.
7. Vertybinių popierių komisijos investuotojo pradžiamokslis. Kaip įsigyti vertybinių popierių [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007m. balandžio 14d.]. Prieiga per internetą www.vpk.lt

Specialioji literatūra anglų kalba:

1. CHEESEMAN, H. *Business law: legal environment, online commerce, business ethics, and international issues. 6th edition.* – Person Prence Hall, 2007.
2. HEWITT, I. *Joint Ventures. Third edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2005.
3. CADMAN, J. *Shareholders' agreements. Fourth edition.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2004.
4. KRAAKMAN, R., et. al. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach.* - UK: Oxford University Press, 2004.
5. FERRARINI, G., et al. *Reforming Company and takeover Law in Europe.* – UK: Oxford University press, 2004.
6. KALLS, S. *The Transfer of Shares of Private Companies. European Company and Financial Law Review (ECFR).* – Berlin: Walter de Gruyter GmbH&Co, 2004, No. 3.
7. DINE, J. *Company Law.* – London: Sweet & Maxwell Limited, 2001.
8. KEENAN, D., RICHES, S. *Business Law. Seventh edition.* – London: Logman, 2001.
9. DAVIES, P.L. *Gower's Principles of Modern Company Law.* - London: Sweet & Maxwell, 1997.
10. ABBOTT, K.R, PENDLEBURY, N. *Business Law. 6th edition.* – London: DP Publications, 1996.
11. OWENS, K. *Law for business studies students.* – UK: Cavendish Publishing, 1995.
12. WERLAUFF, E. *EC Company Law – the common denominator for business undertakings in 12 states. First edition.* – Denmark: Jurist, 1993.
13. SERKAN, I. *Due diligence. Course matterial for law summer school M&A.* – Istambul, 2006.
14. *Joint Ventures. Business information services* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 03 21].
Prieiga per internetą: www.investni.com/joint_ventures.pdf
15. *Dictionary of Law. Fourth edition.* – Oxford: Oxford University Press, 1997.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *S. Č. v. UAB „Srega“* Nr. 3K-3-139/2006, kat. 27.3.2.1; 45.12 (S).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G.B.*, Nr. 3K-3-614/2005, kat. 21.4.2.7.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika*, Nr.3K-3-16/2005, kat.27.11.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB“Göllner spedition” v. Stasys Beinoras ir Jūratė Beinorienė*, Nr. 3K–3–124/2004, kat. 21.1.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *A.Bieliauskas v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-647/2003, kat. 21.2.2.1.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *Gintaras Brencius v. UAB “Ūkio investicinė grupė”* Nr.3K-3-612/2003, kat. 21.4.2.7.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje *Viačeslav Norkus v. UAB„Fonas”*, Nr. 3K-3-801/2002, kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *Investicinės kintamojo kapitalo bendrovė„NSEL 30 indekso fondas” v. AB„Ekranas”*, Nr. 3K-3-451/2002, kat. 21.2.2.1.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Kerūlė" v. Papelkių žemės ūkio bendrovė ir kt.* Nr. 3K-3-1180/2000 m., kat. 44.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *R.Adomavičiaus v. UAB „Valstiečių laikraštis”*, Nr. 3K-3-976/2000, kat. 45.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto valdyba v. UAB „Sangreta” ir Silva Jasiulionienė*,

- Nr. 3K-3-383/2000, kat.45.
12. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 29 d. sprendimas civilinėje byloje *UAB „Ūkio banko investicinė grupė” v. G.B.*, Nr. 2-424-41/06.
 13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo 19 straipsnio 1 dalies (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Panevėžio miesto apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo 16 straipsnio 2 dalis (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, bylos Nr. 25/04.
 14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Mažeikių apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 8 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bylos Nr. 20/02.
 15. ETT: Generalinio Advokato Tesauro nuomonė Europos Teisingumo Teismo byloje C-83/91 *Meiliske v. ADV/ORG*A (1992) ECR I-4871.

Santrauka. Akcininkų pareigos

Šiame magistro darbe sistemiškai nagrinėjamos akcininkų pareigos. Kaip šio darbo temai reikšmingos kategorijos nagrinėjamos juridinio asmens dalyvio, akcininko ir teisinės pareigos sampratos, nustatomas akcininko pareigų atsiradimo momentas. Šio darbo tikslas – atskleisti akcininkų pareigų esmę, pobūdį ir turinį, įvertinti, kiek detalios akcininkų pareigos yra reglamentuojamos Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, apibendrintai apžvelgti su tema susijusią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką. Darbe akcininkų pareigos skirstomos pagal tai, prieš kokius asmenis (bendrovę, kitus tos bendrovės akcininkus ir prieš trečiuosius asmenis) jos nustatytos ir kokių pagrindu (įstatyminiu ar sutartiniu) tos pareigos atsiranda. Ypatingas dėmesys skiriamas akcininkų pareigai apmokėti akcijas, neatskleisti konfidencialios informacijos ir gerbti mažumos akcininkų teises. Darbe trumpai atskleidžiama atsakomybė už akcininko pareigų nevykdymą.

Summary. Shareholders obligations

This study is devoted to the systematic analysis of the shareholder obligations. The concepts of a member of the company, shareholder and legal obligation are examined as the significant categories to the subject. The moment when the shareholder obligation arises is examined too. The purpose of the study is to reveal the essence of the shareholder obligations, to evaluate how much they are reviewed in the Lithuanian and European Union legislations and in the practice of the Supreme Court of Lithuania. The analysis presents classification of the shareholder obligations as far as they are divided into groups according to the subjects to whom they are defined and according to where these obligations are set down. Particular attention is given to the shareholders obligation to pay for the shares, not to reveal the confidential information and to respect the minority shareholders. Also there is a short reveal of what happens if the shareholder fails to perform his obligations.